

568

AZ ORVOSI KÖNYVTÁROS

Országos Orvostudományi Információs Intézet
és Könyvtár, Budapest

1

1991
31. évf.

AZ ORVOSI KÖNYVTÁROS
Medical Librarian

1991. 31.évf. 1.sz.

ORSZÁGOS ORVOSTUDOMÁNYI INFORMÁCIÓS
INTÉZET ÉS KÖNYVTÁR
Budapest

Szerkesztő:

dr.BENDA Mária
dr.KOLTAY Tibor

Szerkesztőség:

**Országos Orvostudományi Információs Intézet és
Könyvtár, Hálózati és módszertani osztály
Budapest, VIII. Szentkirályi u.21.
1444 Budapest Pf. 278.
Tel.:138-4133; -4333; -4533**

Számunk munkatársai:

Dr. BORSY Tamás, az Országos Orvostudományi Információs Intézet és Könyvtár osztályvezetője, Budapest; dr. FORRAI Judit, a Semmelweis Orvostudományi Egyetem Társadalomorvostani és Orvostörténeti Intézet tudományos főmunkatársa, Budapest; dr. KOLTAY Tibor, az Országos Orvostudományi Információs Intézet és Könyvtár főmunkatársa, Budapest; KOVÁCS Katalin, a Sabre-Hungary Alapítvány munkatársa, Budapest; Helmut LEITNER, a Bécsi Egyetem Orvostudományi Kari Könyvtárának munkatársa, Bécs; PAPP István, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár főigazgató-helyettese, Budapest; dr. ZSIDAI József, a Miskolci Egyetem Központi Könyvtárának főigazgatója, Miskolc.

HU ISSN 0300-6010

Felelős kiadó:

dr. Fedinecz Sándor

Készült:

**az Országos Orvostudományi
Információs Intézet és Könyvtár Sokszorosító osztályán**

Felelős vezető:

Selmeci Nándor

AZ ORVOSI KÖNYVTÁROS 1991. 31.évfolyam 1.szám		
--	--	--

TARTALOM

PAPP István: A magyar könyvtárügy kilátásai a 90-es évekre	3
ZSIDAI József: A könyvtárak együttműködésének feltételei	17
LEITNER, Helmut: Orvosi folyóiratok Ausztriában	39
KOLTAY Tibor: Korszerű referálási instrukció Latin-Amerikának? A LILACS útmutatója	45
BORSY Tamás: Beszéljünk egy nyelven! Terminológiai nehézségek a felhasználó, a könyvtáros, az online/ondisk közvetítő és a számítógép viszonylatában	54

Orvostörténelem

FORRAI Judit: A vérbaj gyógyítása. Etienne Blankardnak, a iatrokémikus iskola egyik kiválóságának könyvéről	61
---	----

Referátumok - Szemlék

NEIL S.D.: The information analyst as a quality filter in the scientific communication process.(Az információelemző szakember, mint a tudományos kommunikációs folyamat minőségi szűrője) Ref.:KOLTAY Tibor	66
MESSERLE, Judith: The changing education role of health sciences libraries. (Az orvostudományi könyvtárak változó szerepe a továbbképzésben) Ref.: KOVÁCS Katalin	79
Közlemények - hírek	86
Szerzői útmutató	89

CONTENTS

István PAPP: The prospects of Hungarian libraries in the 90s	3
József ZSIDAI: The conditions for cooperation between libraries	17
Helmut LEITNER: Medical journals in Austria	39
Tibor KOLTAY: Up-to-date instruction for abstract-making for Latin America? The LILACS Guide	45
Tamás BORSY: Let us speak a common language! Terminological difficulties between user, librarian and online/on-disc intermediary and computer	54

Medical History

Judit FORRAI: The syphilis cure. On the book by Etienne Blankard, an outstanding physician of the iatrochemical school	61
--	----

Abstracts and reviews

NEIL S.D.: The information analyst as a quality filter in the scientific communication process.(Abstracted by Tibor KOLTAY)	66
MESSERLE, Judith: The changing education role of health sciences libraries.(Abstracted by Katalin KOVÁCS)	79
News	86
Instructions to authors	89

A MAGYAR KÖNYVTÁRÜGY KILÁTÁSAI A 90-ES ÉVEKRE

PAPP István

Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár

Budapest

Prognózis? - Terv? - Egy pillantás az igényekre

Amikor manapság a magyar könyvtárügy jövőjén tűnődünk, keverednek bennünk a tervek, az akcióprogramok, vagyis a jövő meghatározására vagy legalábbis befolyásolására irányuló gondolatok a prognózisokkal, vagyis a jövőbeli tényleges események és kialakult helyzetek előrejelzésével. A szabad akarat és az eleve elrendeltség dilemmája játszik itt is velünk: befolyásolhatjuk-e terveinkkel, a rendelkezésünkre álló eszközöket felhasználva céltudatos cselekvésünkkel a dolgok alakulását, vagy pedig csak azok a tervek válnak valóra, amelyek egyébként is megvalósuló folyamatokat irányoznak elő? Mi az a kell, amit a könyvtári ellátástól a valós és igazolt társadalmi igények kielégítése terén elvárhatunk, s mi az a lehet, amit a könyvtárügy a társadalom által rendelkezésére bocsátott eszközök és források alapján teljesíteni képes? Mennyiben közelítheti tudatos cselekvésünk a lehetet a kellhez, vagy az az álláspontunk, ha valami kell, akkor előbb-utóbb lehet is?

Eddig az volt a módszere a hazai könyvtári terveknek és prognózisoknak, hogy készítőik körülnéztek a világ legfejlettebb tájain, s amit ott láttak, azt átültették - a gazdasági-politikai konstellációtól és egyéni diszponáltságuktól függően - a közelebbi vagy távolabbi magyar jövőbe. Így vitatkoztak el szakemberek azon, hogy 20 évvel vagyunk-e elmaradva a világ könyvtárügyétől, vagy alig, hiszen már beszereztük az első CD-ROM-ot is, megfelelkezve arról, hogy nem egészen ugyanaz egy Mercedest gyártani vagy megvásárolni.

Ugyanakkor viszont messze nem biztos, hogy nekünk a Mercedes-gyártást kell célul kitűzni. Valószínűleg meg kell elégednünk azzal, hogy olyan körülményeket teremtsünk országunkban, hogy a Mercedes ugyanolyan feltételek között működhessék, mint ott, ahol gyártották. Ha ezt az álláspontot tudatosítjuk magunkban, akkor közelebb kerülhetnek egymáshoz terveink és prognózisaink. (Egyébként is erre intenek bennünket az olyan sikeres, úttörő vállalkozások, mint például a Veszprémi Vegyipari Egyetem Könyvtárának kezdeményezése a számítógépes adatbázisok használatában; az online-kiszolgáltatottsággal kapcsolatos korábbi aggodalmak és autarkias törekvések indokoltsága a világpolitikai változásokkal együtt halványult, s mára alighanem meg is szűnt, és a használók nyelvtudásának hiányára való hivatkozás ugyancsak elveszti nyomosságát.)

A kutatási-fejlesztési információ mellett várhatóan hallatlan mértékben megnövekszik majd a gyakorlati információ iránti igény. Amiről eddig annyit papoltunk, hogy a társadalomban való élés - erősebben fogalmazva: túlélés - feltétele a kielégítő informáltság, most egyre szorítóbb kényszerre válik. A gazdasági, üzleti, vállalkozási, jogi, közhasznú, mindennapi stb. elnevezéssel illetett információs szférákban új igények, új információs források és hordozók, új szolgáltatástípusok jelentkeznek, s jóval kisebb jelentőséggel bír e területeken a szakirodalom, amelyre hagyományosan figyelmünket koncentráltuk. Bár számos idevágó külföldi forrás és szolgáltatás is hasznosítható-hasznosítandó, a tömeges igények innen a hazai információkra irányulnak. Újabb és újabb szervezetek gyűjtik, dolgozzák fel és igyekeznek a használókhoz eljuttatni az információkat a változó társadalmi és gazdasági körülmények között tájékozódni akaró vállalkozóhoz és munkanélküliekhez (hogy korunknak csak két jellegzetes típusát említsem), s előbb-utóbb talán megtörténik a gombamód szaporodó szolgáltatások valamiféle integrálása is, legalább abban az értelemben, hogy lesz egy olyan hely (a könyvtár?), ahol bármelyikük (vagy legtöbbjük) hozzáférhető.

Nem kell tehetséges jósnak lenni ahhoz, hogy a tanulmányokhoz kapcsolódó könyvtári igények növekedését és erősödését jelezzük.

Ezek az igények továbbra is szétfeszítik az oktatási intézményekhez csatolt könyvtárak falait, s megjelennek valamennyi nyilvánosan hozzáférhető könyvtárban. A nagy kérdés az, hogy az elkövetkező időszakban az iskolai és felsőoktatási könyvtárak kapacitása bővül-e olyan mértékben, hogy az egyéb könyvtárak ilyen jellegű terhelése még a kezelhetőség határain belül maradjon. Az anyagi konzekvenciák miatt jobb, ha az illetékesek mielőbb válaszolnak erre a kérdésre.

Bár az utóbbi években csökkenő tendenciát mutatott az általános művelődési és szórakozási könyvtárhasználat (lásd a közművelődési könyvtárak statisztikai adatait), a legfrissebb fejlemények mintha e tendencia megfordulását jeleznék.

A szolgáltatásoknak a tényleges igényekhez való igazítása (pl. a hang- és videokazetta-kölcsönzés bevezetése), a növekvő könyvtárak, a könyvtárak kibontakozó szociális funkciója a használat növekedését eredményezik.

Mindent egybevéve úgy látszik, hogy akkor ébred fel a társadalom érdeklődése a könyvtári szolgáltatások iránt, amikor várhatóan - legalábbis egyelőre - kevesebbet képes rájuk fordítani.

Csökkenő anyagiak - Túlélési esélyek

A politikai-gazdasági rendszerváltásból nem következik, hogy több pénz jutna arra a kulturális intézményegyüttesre, amelyet eddig könyvtári rendszernek hívtunk. Sőt, számot vetve a körülményekkel, reálian csak arra a következtetésre juthatunk, hogy kevesebb. Nem kizárt persze, hogy egyes kulcshelyzetet elfoglaló vagy gazdagabb és messzebbre tekintő fenntartók birtokában lévő könyvtárak ellátottsági színvonala nemhogy csökkenni, de emelkedni fog, az átlagos könyvtár azonban egyelőre el fog szegényedni. Lesznek olyanok is, amelyeknek léte kérdőjeleződik meg. E helyzet pozitív irányú megváltozása pedig néhány éves késéssel fogja követni a gazdaság hasonló irányú változásait. Mert miért hatnának más erők és törvényszerűségek a könyvtárügyben, mint a társadalom egészében?

Abból azonban, hogy summáját tekintve esetleg (bár - hope against hope - ezt sem vehetjük bevégzett dolognak) kevesebb jut a könyvtári ellátásra, korántsem szükségszerű, hogy ebből generális visszavonulás, lineáris csökkenés, pangás, egy alacsonyabb minőségi szinten való vegetálás következzen. Sok olyan tényező van, amely ellensúlyozhatja a reguláris költségvetések beszűkülését, legalábbis azon könyvtárak számára, amelyek élni tudnak az általuk nyújtott lehetőségekkel. Okkal számíthatunk arra, hogy bizonyos pontokon akár látványos előretörés is bekövetkezhet a társadalmi szükségletek, a külső támogatások, a meglévő kapacitások és a személyi adottságok szerencsés összejatszása folytán. Egy karcsúbbá vált könyvtári rendszer, amely létének igazolását nem csupán elvi-ideológiai-kulturális deklarációkkal keresi, hanem tényleges, használható szolgáltatásokkal, inkább megtalálja a forrásokat és célszerűbben, hatékonyabban hasznosítja őket, mint egy elkényelmesedett, helyenként túlhízalt, a ráfordítás-haszon viszonyáról hallani sem akaró szervezet. Az előretörési pontok minden valószínűség szerint főként a szakmai, a szakirodalmi és a közhasznú információ frontjain kínálkozik. A könyvtárosok, ha jó felkészültségük alapozza meg bátorságukat kockázatok vállalására, újabb területekre terjeszthetik ki illetékességüket, például megcélozhatják a vállalati teljes információs rendszer menedzseri posztját vagy az összevont (s remélhetőleg most már a könyvtárba és könyvtárra integrált) közművelődési intézmény igazgatóságát is.

A várható hét szűk esztendőben azoknak a könyvtáraknak jobb esélyeik lesznek szolgáltatóképességük megőrzésére, esetleg fejlesztésére, amelyek képesek közvetlenül is bebizonyítani társadalmi hasznukat, még inkább azoknak, amelyekért a használói közösségek állnak csatasorba, ha napirendre kerül költségvetésük lényeges csökkentése vagy pláne megszüntetésük. Ezek mindenképp a felsőoktatási könyvtárak lesznek, mert jól azonosítható, s könyvtári ellátás nélkül ellehetetlenülő használói körök igényeit szolgálják ki. A vállalati, intézeti, intézményi stb. szakkönyvtárak léte jóval bizonytalanabbá válik: eltekintve azoktól az esetektől, amikor maga a fenntartó szervezet is megszűnik, a "haszontalan", mert használatlan könyvtárak az elsők lesznek a megtakarítható tételeket felsoroló listákon. A szervezetek

minden bizonnyal növekvő információs szükségleteiket alternatív módon, főként külső forrásokból is kielégíthetik. Ez viszont más könyvtárak életesélyeit javítja, legyenek ezek felsőoktatási, országos szakkönyvtárak, vagy nagy közművelődési könyvtárak.

Azok a szervezetek, amelyek nem információs önellátásra rendezkednek be, föltételezhetően készek lesznek akár a ténylegesen igénybe vett szolgáltatásokért fizetni, illetve általános vagy célrairányított támogatással hozzájárulni az ellátó könyvtárak működéséhez. Ennek ellenére nem melengethetjük azt a hiú reményt, hogy a könyvtárak kiadásai jelentős részét fedezhetik bevételeikből; továbbra is szükségük van a fenntartói gondoskodásra, a bevételek csak kiegészíthetik ezt.

A mából előre tekintve legbizonytalanabbul a közművelődési könyvtárak sorsa látszik. Nem a közművelődési könyvtári ellátásnak, mint olyannak a léte kérdőjeleződik meg. A kérdés az, hogy miképpen hatnak ki az egyes könyvtárakra a fenntartóik (önkormányzatok és szakszervezetek) lényegében bekövetkezett változások, különösen az anyagi erőforrások apátja idején. Ami az önkormányzatok könyvtárait illeti, remélhető, hogy érvényben marad az az elv, hogy ne legyen település könyvtári ellátás nélkül; viszont tudomásul kell venni, hogy legalábbis átmenetileg nem sikerül mindenütt az eddig elért és megszo- kott szolgáltatási színvonalat tartani. A visszafogás következményei természetesen súlyosabban fogják érinteni a kisebb egységeket, mint a nagyobbakat; a szegények a nyomor szélére kerülhetnek (a beszerzési keretek és a nyitvatartási órák radikális csökkenésével), a gazdagabbaknak esetleg csak a luxusról kell lemondaniuk. A szakszervezeti könyvtárak terén várhatók a legnagyobb átrendeződések. Minden valószínűség szerint nem tűnik el a hazai könyvtárügy térképéről a munkahelyi könyvtár típusa, de számuk lecsökken, s csak a tényleg szolid és nagyobb vállalatok engedhetik meg maguknak, hogy dolgozóikat ellássák ezzel a szolgáltatással akár önálló, akár letéti könyvtár formájában. Számítani kell az ellátás mai szervezetének módosulására is, mert a jövőben a szakszervezetek valószínűleg a munkáltatóktól várják el a munkahelyi könyvtári ellátást, s nem maguk vállalkoznak működtetésére. Ez a fordulat leginkább a szakszervezeti központi

könyvtárak létrehozására lesz kihatással: ki vállalja a jövőben fenntartásukat? Az iskolai könyvtárak ügye az iskolákon múlik. Ha az a pedagógiai szemlélet erősödik meg, amely a könyvet és a könyvtárat munkaeszköznek tekinti, akkor fog pénz kerülni ennek a legolcsóbb tansegédletnek a megteremtésére és működtetésére. Ha nem, akkor továbbra is hiába próbálkozik vele bárki, hogy kívülről vigye be, erőltesse rá az iskolára a könyvtárat.

Együttműködés - Önigazgatás - Könyvtárpolitika

Föltételezhető, hogy a szűkösebb anyagi ellátottság és a könyvtárügy körül, de magában a könyvtárügyben is kibontakozó piaci viszonyok a kezdeti ijedelem után az autarkias törekvések ellen fognak hatni. Eleinte úgy fogják érezni a könyvtárak, hogy se pénzük, se energiájuk az együttműködésre, a közös vállalkozások indítására, előbb-utóbb azonban rájönnek, éppen azért, mert nem dúskálnak az erőforrásokban, kell egymásra hagyatkozniuk. S a kevésbé sovány esztendők eljöttével növekvő költségvetésükből hajlandók lesznek áldozni a mindannyiukat szolgáló célokra is. (Ha a könyvtárpolitikának egyáltalán lesznek központi alapjai, akkor ezeket elsősorban az ilyesfajta kooperációk ösztönzésére kell fordítania.) Ebben az összefüggésben nyerhetnek új megvilágítást és értelmet a központi szolgáltatások. Újraelosztó, juttatásos, paternalista jellegük átalakulhat üzleti, vállalkozásos, részvénytársaságszerű formává, más, egészségesebb viszonyt teremtve a szolgáltatás működtetője és fenntartója, eladója és vevője, megrendelője és szállítója között. Ilyen körülmények között talán jobb esélyei lesznek olyan kezdeményezéseknek, mint a külföldi hírlapok és folyóiratok országos tárolókönyvtára, a külföldi könyvek gépesített központi katalógusa stb.

Az idézőjelbe tett és az idézőjel nélküli piaci viszonyok között nyilvánvaló, hogy azok a könyvtárak boldogulnak jobban, amelyek rugalmasan képesek alkalmazkodni a változásokhoz, amelyek mind az irántuk megnyilvánuló keresletben, mind pedig működési feltételrendszerükben folyamatosan bekövetkeznek. A kezdeményező, innovatív, vállalkozó, sőt kockázatvállaló könyvtár előbb számíthat társadalmi meg-

becsülésre (azaz használatra), s ezzel együtt anyagi támogatásra, mint az, amelyik a "megszentelt lángot" őrizve saját szolgáltatási kínálatához akarja igazítani a használói keresletet, s pusztán propagandával és siránkozással kívánja előmozdítani hasznosulását és növelteni fenntartási költségeit. Ennek a könyvtárnak sok kudarcélményben lesz része, s könnyen elindulhat a lejtőn, amelyen ki tudja, hol és lesz-e megállás.

Az előbbi típushoz tartozó könyvtáraktól várható, hogy tovább erősödnek a könyvtári "önigazgatás" kezdeményei, annál is inkább, mert az ő munkastílusuknak nem felel meg a merev hierarchia, a sok életidegen előírás, az egy központból való dirigizmus. Az egyenjogú partnerek érdekegyeztetésén, közös erőfeszítésén alapuló együttműködés eddig kialakult formáihoz valószínűleg újabbak is társulni fognak a természetes erővonalak mentén, s ezekre a könyvtári csoportosulásokra hárul a szakmai nézetek artikulálása, a szükséges mértékű konszenzus kialakítása, egyes területeken közös cselekvések és vállalkozások kezdeményezése és végrehajtása, a használók és fenntartók társadalmi csoportjaival párbeszéd folytatása.

Amit a fentiekben a könyvtárakról mondtam, mondanom kell a könyvtárosokról is. Ugyanannak a dolognak a két oldaláról van szó: nem lehet más a könyvtár, mint amilyen a könyvtárosa, és a könyvtáros hitelét könyvtára adja meg. Tehát - a rövidség kedvéért nevezzük így: - annak a vállalkozó típusú könyvtárosnak az ideje jött el, aki elég konzervatív ahhoz, hogy a változó körülményekhez igazítsa a gondjaira bízott könyvtárat. Talán nem oktalanság abban bízni, hogy egyre több lesz a szakma közös ügyeiért is felelősséget és munkát vállaló könyvtáros, s akár az egyesületi élet nyújtotta keretek között személyében, akár egyes könyvtári csoportosulásokban intézménye képviselőjeként járul hozzá a dolgok előmozdításához.

Számítanunk kell az országos szintű információs politika megjelenésére is, s szerencsés esetben jó pozíciót foglalhatnak el ebben a könyvtárak, mint szolid, más szolgáltatásokat megalapozó szolgáltatásokat nyújtó, illetve ezeket a szolgáltatásokat szolgáltatási kínálatukba

integráló intézmények. Az országos információs politika remélhetőleg nem ideológiai, hanem reális célokat fog követni. Nem "oszirozik", s nem gyönyörű távlati célokért adja el a más, hanem a valós szükségleteket kielégítő, s áttételes hasznokat is hozó vállalkozásokat támogatja. Fő figyelmét egyfelől az országon belül termelődő dokumentumok és információk számbavételére, feltárására és a használókhoz való eljuttatására, másfelől a nemzetközi információs rendszerekhez való csatlakozásra fordítja. E céloknak rendeli alá a szakemberképzést, a fejlesztési projekteket, a technikai, elsősorban számítógépes és távközlési fejlesztéseket, a kilátásba helyezett külföldi tanácsadói és anyagi támogatást stb. Várhatóan kevesebb erőforrást vesz igénybe a külföldi dokumentumok hazai feldolgozása, s egyre inkább csak hazai leelőhelyük rögzítése lesz a feladatunk. A szakirodalomban való tájékozódást mind kevésbé szolgálják az egyes gyűjteményekre korlátozódó feltáró apparátusok; a technikai előfeltételek megteremtésével a hangsúly a teljes anyaghoz való hozzáférésre tevődik át.

A könyvtárpolitika egyik nagy feladata lesz az új könyvtári törvény előkészítése. Persze, nem szabad túl sokat várnunk a jogi szabályozástól, s főleg nem olyasmit, ami nem tőle várható. A törvénynek azt kell megmondania, kinek mi a kötelessége, mi a jogosultsága, s ha valamit elrendel, ahhoz a megfelelő anyagi feltételeket is biztosítsa. No meg szankciókat tartalmaz arra az esetre, ha valaki nem teljesítené kötelességét. Véleményem szerint ilyesfajta rendelkezés csak a nyilvános, a nagyközönséget kiszolgáló, vagyis az állami és önkormányzati pénzekből fenntartott könyvtárakra, tehát a közművelődési és (ugyanabban vagy egy külön törvényben) a nemzeti könyvtárra és a nyilvános országos szakkönyvtárakra hozható. Az egyéb könyvtártípusokra (beleértve a nyilvános funkciót vállaló testületi könyvtárakat is) vonatkozóan csak a kapcsolódási pontok jelölhetők ki a törvényben. A felsőoktatási és az iskolai könyvtárak ügye érdemben az oktatási törvénykezés keretében fog rendeződni.

Ebből az is következik, hogy felbomlik a könyvtárügy eddigi, jogilag deklarált egysége, amivel a gyakorlatban senki nem tudott mit kezdeni. Viszont talán közelebb kerülhetünk a tényleges egységhez,

amely a közös játékszabályok alapján való együttélést jelenti. A következő években érhetik be az eddigi szabványosítási erőfeszítések gyümölcse, föltéve, ha a műszaki és a könyvtártechnológiai fejlődés megkívánta új szabványok is elkészülnek. (Egyébként ez a feltétele a nemzetközi kooperációban való részvételünknek is.) A gépi kommunikációs szabványok mellett ha nem is szabványként, de széles körben használt segédletként remélhetőleg elkészül a tartalmi feltárásnak az ETO-hoz hasonló jelentőségű műszere, a magyar általános tárgyszójegyzék és alkalmazási útmutatója. (A tárgyszavas feltárás elméleti és gyakorlati alapvetésének különös súlyt ad a gépesítés előrehaladása.) A szabványosított, vagy legalábbis kompatibilis eljárások nyújthatják azt az alapot, amelyen a magyar könyvtárügy új, más minőségű egysége elképzelhető és megvalósítható. A távközlési kapcsolatok kiépülése minden hálózati koncepciónál többet tesz az egyes könyvtárak izolációjának feloldásáért és egy szerves rendszer létrejöttéért. Az egységes műszaki, technológiai, szakmai alapon pedig egyre inkább egyéni arculatot nyerhetnek az egyes könyvtárak, hiszen bizton támaszkodhatnak társaik őket kiegészítő szolgáltatásaira.

Könyvtáros - Épület - Gép - Dokumentum

Hogyan alakul a könyvtárosi munkaerő piaca? Alighanem nálunk is jelentkeznek majd a nem is távoli jövőben átmeneti korunk súlyos problémái: a létszámcsökkentés, a munkanélküliség, s ki kell alakítanunk a kezelésükre használható eljárásokat. (Pl. megüresedő álláshe-lyek be nem töltése, rövidített idejű foglalkoztatás, szakképzett munkaerő technikai munkakörben való alkalmazása, átképzés, pályamódosítás stb. Veszélyes volna azonban szociális szempontokra való hivatkozással a könyvtárosi munkaerő leértékelésének útját választani, vagyis azt a megoldást, hogy ugyan senki nem kerül az utcára, de a fizetések elértéktelenednek, s ezzel együtt az alkalmazható munkaerő minősége is romlik.) A szakképzés terén jobban állunk, mint valaha, legalábbis mennyiségi mutatóit tekintve; tartalmát és minőségét illetően pedig nagy hibát követnénk el, ha bármikor is meg lennénk elégedve vele: a könyvtárügy jövője múlik új szaktársaink felkészültségén. Prognózisként, tervként vagy csak vágyálomként írom, hogy a könyv-

tárosképzés átalakul az információ kezeléséhez, menedzseléséhez értő szakemberek képzésévé (amelyen belül természetesen lehetséges a specializálódás a hagyományos könyvtárosi munkakörökre is). Akár kitágul a képzés horizontja, akár nem, szükség van tartalmának folyamatos korszerűsítésére; ez az elkövetkező években mindenekelőtt a számítógépekre alapozott könyvtári technológiák oktatásának erősödését és az információmenedzsment szemléletének érvényesítését jelenti. (A képző intézmények egyébként sikeresebben rekrutálhatnának hallgatókat, ha végzettjeik számára a könyvtárakon túl, szélesebb körben való elhelyezkedési lehetőségeket kínálnak. A könyvtáraknak is ez az érdeke, mert jobb képességű utánpótláshoz juthatnának ily módon.) A betanított, technikus szintű munkakörökre való felkészítést változatos oktatási formák fogják szolgálni.

A könyvtári munkaerő szerkezetében kívánatos, s lehet, hogy be is következő változások a következők: ha csökken is a személyzet, minőségi jellemzői javulnak; jobban elválnak a könyvtárosi és egyéb szakképzettséget kívánó munkakörök a pusztán technikaiaktól; az előbbieik száma csökken, az utóbbiaké nő; ezzel együtt a könyvtárakban kifizetett bérek is erőteljesebben differenciálódnak; egyre több nem könyvtárosi szakképzettségű (a könyvtárosi ismereteket csak utólagosan megszerző) szakembert alkalmaznak.

A könyvtárügy anyagi alapjait illetően pedig mit is mondhatnánk?

Nagy, reprezentatív könyvtáráépítkezésekre ne számítsunk (adja Isten, ne legyen igazam), legfőljebb átalakításokra, bővítésekre; több helyütt még a jelenlegi elhelyezési körülmények megtartása is gondot okozhat. A tegnap meg a tegnapelőtt beszerzett berendezések elkopnak, s ki tudja, jut-e karbantartásukra, pótlásukra. Ugyanakkor tapasztalataink szerint a technikai haladás nem áll meg még a szegény könyvtári falaknál sem: pénzhiány esetén is előbb-utóbb megjelennek a könyvtárakban nemcsak az egyszerűbb, de a bonyolultabb gépek is. Olcsóbbakká válnak, meg pénz is kerül rájuk. (A könyvtárak differenciálódására azonban e tekintetben is számíthatunk: lesznek gazdagabban, jobban ellátottak, s lesznek szegényebbek, lemaradók.) Ezért is,

meg a nemzetközi könyvtárügyben érvényesülő közlekedő edények törvénye miatt is, meg az általános hazai fejlődés miatt is várhatjuk, hogy a számítógépesítés és a távközlési kapcsolatok gyorsuló ütemben hatják át a magyar könyvtárügyet. Az elkövetkező években teljeshetnek ki azok a nagy projektek (KIR, OSZKÁR, OPIR stb.), amelyeket vezető könyvtáraink indítottak, s amelyek hatása az egész könyvtárügyben érezhető lesz. Egyébként ezen a területen valóban szükséges lenne egy országos koncepció és program kidolgozására; ennek hiányában prognózisként csak annyi mondható, hogy miként eddig, ezután is araszolgatunk a világ gazdagabb felében bekövetkező fejlemények után.

S ami elsőrendű gondunk: biztos, hogy túlon túl ismert tényezők (pénzhiány, drágulás) hatására visszaesik a beszerzett dokumentumok száma, s csak remélhető, hogy egyes bel- és külföldi injekciók némileg ellensúlyozhatják az ebből eredő hiányokat. Segíthet a helyzeten a könyv- és folyóiratbeszerzés terén érvényesülő monopóliumok megszűnése, alternatív beszerzési ügynökségek megjelenése. A különféle könyvtártípusok más-más taktikát követnek az állományfejlesztés terén mutatkozó nehézségekkel való birkózás során: a dokumentum beszerzése helyett nagyobb súlyt helyeznek a dokumentumokról való tájékoztatásra, a külső adatbázisokkal való kapcsolatok kiépítésére, a könyvtárközi kölcsönzésre, a külső állományokból történő dokumentumellátásra, az ismeretanyagot tükröző gyűjtemények helyett - minden veszély és várható hátrány ellenére - a csak konkrét igényeket kielégítő dokumentumok beszerzésére stb. A beszerzési keretek elégtelensége gyakorolja a könyvtárakra a legnagyobb nyomást saját bevételeik növelésére (a különféle szolgáltatásokért szedett térítések elszaporodásával és megnövekedésével valamennyi nyilvános könyvtár használója számolhat, a könyvtárosok jobb meggyőződése és minden fennen hirdetett ideologikus megfontolása ellenére), s ösztönzi őket adományozók és alapítványtevők felkutatására és megnyerésére. Ilyeneket egyre szaporodó számban fognak is találni, mert odáig már eljutott társadalmunk, hogy belássa, a könyvtárakba könyvek, sőt egyéb dokumentumok is kellenek. De mikor kerül ki a hazai vállalkozók közül egy könyvtárépítő Carnegie?

The Prospects of Hungarian Libraries in the 90s

István PAPP

When pondering about the future of Hungarian libraries, one has to define the minimum of needs that libraries can be expected to meet, and what libraries can actually do, considering the financial resources they receive. So far, Hungarian plans and forecasts for libraries have been made after their makers looked round in the most developed places of the world and applied what they saw to Hungary's near and remote future, but it was not always and entirely right. In reality we will probably have to be content just to form circumstances in a way that enables the things to function under the same conditions in Hungary as they do in other countries.

There will probably be an unbelievable increase in the demand for practical information beside research and development information. It takes no prophet to forecast an increase and intensification of study-related demands since these continue to spread outside the walls of school and university libraries to appear in all public ones. Although general and entertainment interests in books and libraries have been decreasing, the latest developments seem to suggest a reversal of this tendency, especially when libraries adapt their services to actual needs (e.g. by starting videotape lending).

It seems that ordinary libraries will gradually impoverish in the forthcoming period, and the bare existence of some libraries will be endangered. Moreover, this situation will improve only some years later than the upheaval of the economy. On the other hand, this should not necessarily lead to retreat, linear recession or vegetation on a low quality level. There are many factors to compensate for the decrease in budgets. Even spectacular breakthroughs may be expected in certain places, due to fortunate interplays of public demands, subsidies, actual facilities and personnel. A "slimmer" library system, which provides real and useful services, will be better at finding resources as well as using them efficiently and practically than the previous lazy, some-

times "overfatted" system, which would not even hear of expense-profit relations.

Librarians, whose courage is based on good professional foundations, will be able to extend their range of activities by aiming, for instance, at the managerial positions of complete industrial information systems, or at the directorial positions of public cultural institutions.

College and university libraries will have a better chance to maintain or perhaps even improve their services, because they cater for well definable needs, whose users depend on those services. However, the existence of company and institutional libraries will become much more unsafe. Their sponsoring organizations will be able to satisfy their certainly increasing information needs in other ways, mainly from outside sources, which will give other libraries, be they university, specialized national or major public libraries, better chances.

The future of public libraries seems to be the most uncertain. It is not the existence of public library services which will be jeopardized. The question is how major changes in their sponsoring organizations, i.e. local governments and trade unions, will affect individual libraries, especially during the scarcity of resources. The biggest changes may be expected to occur in trade union libraries.

Industrial libraries will probably not entirely disappear from the scene, but their number will subsistentially decrease.

The fate of school libraries depends on the schools.

The scarcity of resources and real market relations developing both inside and outside libraries will perhaps act against autarkial tendencies after an initial fright. Central services may be redefined and reinterpreted in this context. Under such circumstances, initiatives like a national supply library for foreign periodicals or a computerized union catalogue of books published abroad may have a better chance.

Time will come for creative librarians who adapt the libraries under their leadership to changing circumstances, but are conservative enough to keep them. One must also expect a national information policy to emerge, which will hopefully set realistic goals for itself. One of its grand tasks will be to prepare a new library act. The legally declared unity of the library system, which has proved impossible to put to practice, will probably cease to exist. However, libraries may come closer to real unity, which means coexistence according to common rules. Efforts to standardize library services may yield fruits in the forthcoming period, supposing that new standards required by technical changes and technological developments in libraries are created as well. It is almost certain that some serious problems of the transition period, e.g. staff reduction, unemployment, will emerge also in this field, and methods must be devised to handle them. On the other hand, it would be dangerous to choose to devalue the work of library staff for social reasons, which is the option in which no one is dismissed, but salaries become worthless, and consequently, the quality of staff available diminishes. Special training in this field is better than ever, considering its quantitative figures at least; but it would be a grave error ever to be satisfied with its quality and content.

No major library constructions can be expected - reconstructions and extensions at best; and for many, even keeping present conditions may be hard. Computers and telecommunication will quickly become part of Hungarian libraries. Great projects launched by major libraries may be extended during the forthcoming years. It is certain that the number of acquisitions will fall back, and it can only be hoped that assistance coming from within Hungary and from abroad will compensate for the shortages induced.

A KÖNYVTÁRAK EGYÜTTMŰKÖDÉSÉNEK FELTÉTELEI

ZSIDAI József

Miskolci Egyetem Könyvtára

Miskolc

A könyvtárak feladataikat minden időben teljesíteni akarják, hiszen ebben van létük értelme. A körülmények azonban megnehezítik a szándék és az akarat érvényre jutását. A gond elsősorban abból adódik, hogy az igények előtte járnak az önerőre épülő teljesítőképességnek. Ha viszont a könyvtár éppen könyvtári mivoltánál fogva a használók várakozásainak mindenképpen meg akar felelni, akkor a kevésnek bizonyuló önerőt, a cselekvő kart meg kell toldani, azaz másokhoz kell fordulni segítségért. E mozzanatok során az történik, hogy a szóban forgó könyvtár saját jól felfogott érdekei alapján felismeri a munkamegosztás, az egymásrautaltság, esetleg az erők és eszközök egyesítésének szükségességét, azaz együttműködésre lép más könyvtárral. Hangsúlyozzuk: a könyvtárat jól felfogott érdekei készítetik együttműködésre. Továbbmenve: egy másik könyvtár is csak akkor lesz hajlandó az előbbivel együttműködni, ha ahhoz valamilyen érdeke fűződik. Mert ha érdek nincs, akkor együttműködés sincs, miután felesleges erők hiányában az érdek nélküli egyoldalú "adakozás" törvényszerűen csak eseti jelenség lehet. Mindebből logikusan adódik a következtetés: az együttműködés alapja az érdekek azonossága.

A törvényszerűségek sorában ez a legmarkánsabb következtetés, a legkiemelkedőbb alapelv, innen indul minden további gondolat, vonzás, gond és feszültség.

A könyvtár legalapvetőbb érdeke az, hogy az olvasókat saját megelégedésükre kiszolgálja. Az olvasói érdekek a termelés, a kutatás, a gyógyítás, a tanulás és a művelődés szükségleteiből adódnak. A könyv-

tár az olvasók érdekeit integrálja, magáévá teszi, és saját érdekeit ebből a valóságanyagból formálja feladat-rendszerré.

Az érdekek céljukat és természetüket tekintve lehetnek szűkebb értelemben vett szakmaiak, mint pl. az állományfejlesztés összehangolása; lehetnek gazdaságiak, pl. könyvkötészeti műhely regionális létesítése és működtetése; lehetnek tudománypolitikai töltésűek, pl. a regionális kooperáció illeszkedik az országos szakirodalmi ellátás rendszerébe; lehetnek kultúrpolitikai jellegűek, pl. összehangoltan biztosítják egy terület továbbtanuló fiataljainak könyvtári segítségét. Az érdekek hatókörüket tekintve lehetnek országosak, regionálisak, csoportjellegűek és intézményiek. Amikor az efféle tagozódást elemezzük, két szempontra mindig figyelniünk kell: az érdekek csakis valós társadalmi szükségletek kifejezőiként jöhetnek számításba; pedig az érdekek hierarchiájában mindig az országos, a nemzeti érdekeket illeti az elsőbbség.

Az érdekek feszültségei

Az érdekegyeztetés rendszerint nem megy végbe megrázkódtatások nélkül, gyakran támadnak feszültségek. E feszültségek sokfélék.

Az első probléma abból szokott adódni, hogy a főhatóság rendelkezik az együttműködés létrehozásáról. Rendelkezik, miközben megmagyarázza az "érdekelteknek" az utasítás rangjára emelt teendőket olyképpen, mintha az ő érdekeikről lenne szó. Ez a képlet azért hibás, mert a hatóság első sorban és mindenekelőtt az állami érdekeket képviseli, azok azonban nem esnek feltétlenül egybe a helyi, intézményi érdekekkel. A kibillent egyensúlyi helyzeten nem mindig javít a kilátásba helyezett pénzeszközök ösztönző ereje sem, mert ha a téma idegen a szóban forgó könyvtártól, akkor annak fogadására nincsen készség. Ám gyakori az olyan beavatkozás is, amikor a kikerekedő feladatok köre, akciószükséglete messze meghaladja a sovány támogatás mértékét. Csak megkésve döbben rá a könyvtár arra, hogy erőn felül vállalt, mert szétfolyik ereje, korábbi, másfajta teljesítménye kerül veszélybe.

A magyar könyvtárügy utóbbi 20 évéből a félresikerült gyűjtőköri rendelkezéseket lehet rossz példaként említeni. (1) Annak idején úgy rendelkezett a magyar főhatóság, hogy sem az igényeket, sem a kijelölt könyvtárakat nem ismerte kellő mértékben, és elhatározásait anyagilag sem tudta alátámasztani. Az eredmény nem is adott alapot dicsekvésre.

A második feszültségi góc a kooperáció kezdeményezőjénél keletkezhet, aki nagy buzgalmában elvéli az érdekek felfogását és azonosítását. Ez abból adódik, hogy a siető könyvtáros munkája során nem jár el kellő gondossággal, amikor az érdekek létét és mozgását vizsgálja. Abban hibázik, hogy az érdekek megfigyelése közben nem azok közös elemeinek szintetizálására törekszik, hanem saját érdekeit minősíti át közös érdekekké. Ez a veszély rendkívül gyakori. Esetenként nem is tudatos szándék hozza létre, hanem ösztönös emberi gyarlóság. Ezt a hibás lépést védeni lehet, de fölmenteni nem, mert az ügy esélyeit igen erősen rontja. Ilyenkor a legjobb szándék mellett is a tény az, hogy kiagyalt, kigondolt vagy önző érdekek húzódnak meg a kezdeményezés mögött.

Példaanyag az érdekek kifejeződésére

- A nemzeti központi katalógusok 100 év óta nemzeti, tudományos, történeti és pszichológiai érdekek alapján születhettek csak meg. A közreműködésből egyetlen komoly könyvtár sem vonhatta ki magát márcsak azért sem, mert önmaga is haszonélvezője volt az országos központi nyilvántartásnak.
- A nemzetközi kiadványcsere-tevékenység az 1929-1931-es gazdasági válság idején szélesedett ki, mert a könyvtárak beszerzési keretei beszűkültek, így elemi érdekük fűződött a csere útján történő gyarapításhoz, illetve a kritikus időszak átvészeléséhez.
- Az OCLC kooperáció létrejöttében többfajta érdek játszott közre: helyi praktikus szempontok, nemzeti célok és vaskos pénzügyi, kereskedelmi érdekek.

- ° A skandináv együttműködést nemzeti érdekek motiválják, mert az északi kis országok csak ezen az úton tudják megoldani a világ tudományos eredményeinek nyomkövetését és hasznosítását.

ÚJ CÉLOK, ÚJ TÁVLATOK

Meglévő tevékenységek egyeztetése, összehangolása, esetleg integrálása igen nehezen vihető véghez. Számos gyakorlati példát lehet idézni a legkülönbözőbb területekről, a gazdasági életből, a politikából hasonlóképpen a könyvtári szakterületekről is arra nézve, hogy a közreműködésre készítették eleve és mereven szembeszegülnek akkor, ha a régóta folyó tevékenységüket akarjuk átalakítani. Az eddig jól beigazolt teljesítmény és többszörösen megismételt eredmény a meglévő védelmére ösztönzi a döntéshozó szakembert. Tévedés volna azt hinni, hogy csak a megszokottság ténye hat bénítólag. Legalább ilyen mértékben visszatart a változás kínálta jövőkép, a vele kapcsolatos bizalmatlanság, s talán a félelem. A problémakört két gyakorlati példán mutatjuk be.

Régi és kellően soha meg nem oldott feladat a beszerzendő ismerethordozók egyeztetése két vagy több könyvtár között. Az egyezkedés mindig nehéz. Először azért, mert ha valamiről le kell mondani, az nem kedvező a szenvedő fél számára; ha megtarthat valamit, az nem eredmény és nem érdem, mert a megtartás, illetve a választás szuverén jog, nem szorul mások jóváhagyására, azaz az eredménynek nincsen pozitív értéke, így érdek sem fűződik a közösködéshez. Másodszor azért nehéz az egyezkedés, mert nincs hozzá pénz. Amíg korábban egy könyvtár nem akart lemondani pl. 4-5 folyóiratról, azzal a biztosítékkal sem, hogy azok egy másik könyvtárban fellelhetők, addig az utóbbi évek pénzügyi szorítása miatt egy-egy könyvtár nem tud vállalkozni olyan újabb periodikák finanszírozására, amelyeket az együttműködő partnerek felkínálnak számára.

Az állományegyeztetés szerencsés körülmények között mégis lehet sikeres. Jelentős munkamegosztással le lehet fedni egy-egy szakterületet, de ez esetben is mindig problémaként jelentkezik a hozzáférhe-

tőség nehézkessége. Mert, bár látszatra bármelyik résztvevőnek megvan a hozzáférési joga a tagoknál tárolt anyagokhoz, mégis gyakran kell tudomásul venni, hogy egyes dokumentumnak léte nem azonos az elérhetőséggel. Itt adódik az egyik leglényegesebb következtetés: az állományegyeztetés akkor lesz sikeres, ha a közösen szervezett állományrészekhez való hozzáférés módjában, technológiájában és időtényezőjében újat, kedvezőbbet, többet tudnak nyújtani közösen.

Második helyen a szaktájékoztató területéről mutassunk fel egy elgondolkodtató tapasztalatot. Ha pl. egy egyetemi könyvtár gépi, online tájékoztatót ajánl föl egy ipari vállalat tájékoztató részlege számára, az nem siet a kezdeményezés felkarolására. Kellő bizalom esetén őszinte magyarázatot adnak: ha mi most igénybe vesszük ezt a szolgáltatást, akkor mi lesz velünk, hiszen feleslegessé válunk. Maradjon tehát a régi rend és a bevált módszer akkor is, ha az az idők során kövületté merevült. Ebben a helyzetben csakis a kínálat újdonságerejében lehet bízni. Meggyőződen bizonyítani kell, hogy az automatizált tájékoztató minőségileg újat ad, hogy hagyományos módszerekkel semmiképpen nem lehet helyettesíteni (pl. csak géppel elérhető adattárakhoz jutunk hozzá). Az újdonság értékét azután lehet fokozni egy olyan ígérettel, hogy az új szolgáltatás emelheti a szóban forgó tájékoztató részleg presztizsét mind a felhasználók, mind a felettesek előtt. Egyidejűleg azonban nem szabad megfeledkeznünk az ott dolgozók elbizonytalanodási érzetéről sem, a szorongás további oldására kell törekednünk. Segítenünk kell abban, hogy bátran specializálódjanak olyan tradicionális területekre, amelyekre a gép alkalmatlan és/vagy amelyeken az ő képességeik kiemelkedőek. Ezáltal lehetővé válhat az, hogy egy-egy szűkebb területen jóval igényesebben oldják meg a feladatokat, megörvendeztetve ezzel a felhasználót. Az átrendeződésnek ez a másik vonulata szintén visszahat majd a részleg munkájának jobb elismerésére.

E témakör kapcsán figyelmünket célszerű olyan nagy hatókörű szervezetekre és vállalkozásokra irányítanunk, mint az EURONET-DIANE, a NORDINFO, a DOBIS és az OCLC.(2)

Ezek a szervezetek és a hozzájuk kapcsolódó programok abban tűnnek ki, hogy roppant mennyiségű dokumentumanyagot tárnak fel közös nyilvántartásban, földrésnyi területen, vagy néhány ország összefogásával, esetleg egy-egy városon belül az ott lévő jelentős könyvtárak közreműködésével. Az állománynyilvántartás egyidejűleg alap a hozzáféréshez, a felhasználók megbízható kiszolgálásához és a felhasználói szokások, sőt a konkrétan változó igények naprakész elemzéséhez. A rendelkezésre álló adatokból az állomány szervezéséhez friss prognózisok is készíthetők. Ha mindezt értékeljük, akkor arra jövünk rá, hogy az eddigi gyakorlatot messze felülmúló újdonságokhoz jutottunk. Az új eszköztár az intézmény működését realisabbá, megbízhatóbbá, szakszerűbbé és hatékonyabbá teszi.

Az intézményi teljesítmény minőségi változásában az érdekeltség kézenfekvő, ezért az együttműködésre való készség valószínűsíthető.

A nagy szervezetek ismert együttműködési teljesítményeiből igen lényeges következtetés adódik: nem a meglévő tevékenységeket kell az együttműködés körébe bevonni, hanem olyan új célokat kell kitűzni, amelyeket önmagában, külön-külön egyik fél sem tud elérni, de közösen megvalósíthatók (szinergetikus effektus). A feladat tehát merőben új, és nagy horderejű, olyannyira, hogy azt megoldani csakis az erők egyesítésével lehet. A szóba jöhető feladatok csak olyanok lehetnek, amelyek tartalmuknál, irányultságuknál és hatókörüknel fogva minőségi változást hoznak a könyvtári szolgálat teljesítményében. Abban ugyanis minden egyes könyvtár alapvetően érdekelt, hogy a használók számára rendelt szolgáltatásokat minden eszközzel korszerűsítse, másokra támaszkodva választékukat bővítse, a hatékonyság növeléséhez a legfejlettebb technológiákat alkalmazza.

Az újdonság-igény hatásának érzékeltetésére idézünk föl egy szerény tapasztalati anyagot a miskolci egyetemi könyvtár gyakorlatából: a vonzáskörében lévő négy vegyipari vállalat és az egyetemi könyvtár kooperációiban tette teljessé a Chemical Abstracts referáló lapot. 1907-ig visszamenőleg szerezte be ugyanezen referáló lap teljes index-állományát; így teszi teljessé a Gmelin és a Beilstein igen drága

sorozatait. Minderre sem az egyetemi könyvtár, sem az iparvállalatok könyvtárai külön-külön nem lettek volna képesek, de közösen igen.

Az alapvető újdonság-igény kikötése mellett vissza kell kanyarodni a kiindulást képező, ún. meglévő tevékenységek problémaköréhez, számítva az ott lehetséges együttműködési módozatokra. Éspedig abban az értelemben, hogy kedvezőtlen helyzetben az eddig kiépített szolgáltatások pusztá megvédése és fenntartása is nyomós indok lehet a kooperációra. Mindenképpen ilyen tényező az 1970-es évek elejétől felerősödött infláció, amely a szakirodalmi ellátás színvonalának visszaesésével fenyeget, ezért az erők összefogására készíthet. A körülmények kedvezőtlen alakulása során el lehet jutni olyan kritikus pontig is, amikor új technológiák bevezetésének igényéről le kell mondani, mert az előbbrelépéshez az anyagi alapokat közösen sem lehet előteremteni. Ilyenkor egyesült erővel azt kell védeni, ami van, de a társadalom szükségleteit kielégíteni igyekvő, magasabb teljesítményre irányuló akarat soha nem szorulhat a szakmai érdeklődés periferiájára. Éppen a leromlott körülmények között adhat reményt a kooperáció.

Nem kétséges, hogy az együttműködés társadalmi és gazdasági apály idején segítséget nyújt a védekezéshez; prosperáló időszakban pedig soha meg nem élt új teljesítmények szervezője, s ezáltal új távlatok hirdetője.

ÖNKÉNTESÉG

A demokrácia legértékesebb eredménye az önkéntesen formálódó közös cselekvés. A közösséghez vezető út önkéntes megválasztása két-ségtelenül sok ígéretet tartogat a hatékony munka számára.

Intézményeket és embereket egyaránt csak valós érdekek sarkallhatnak önkéntes együttműködésre. Az érdeken gondolatilag már el-őzetesen szintetizálódik a várható haszon: a teljesítmény minőségi ja-vulása; az újdonság kiugró szakmai értéke; és a várható megtakarítás. Optimális körülmények között a személyes érdek érvényesülése is lá-tóközben lehet.

A kristálytisztán önkéntes együttműködés szervezésével, munkába lendülésével és eredményes működésével kevés a gond, mivel az az egyetértés, az egyhangú döntés egyenes következménye. Áldás lenne a könyvtáros szakmára, ha ennyire problémamentesen, teljes egészében a tagok önkéntes elhatározásán épülne fel minden egyes kooperációs szervezet, ám a valóság nem ilyen ideális.

Ebben a feltételezésben azért van igazság, mert egy 8-10-15 tagú közösség alkotóinak agyában külön-külön és egyazon időpontban nem pattanhat ki a kooperáció gondolata. Az összefogásra utaló szükségletek létezhetnek ugyan külön is, a feltételek is lehetnek hasonlóak, és ezek a tényezők segíthetik is az egymásratalálást, de megfigyelhető, hogy mindig van egy meghatározó intézmény, egy kimagaslóan kreatív személyiség, aki elsőként emeli magasra a zászlót, és az alá szólítja a kiszemelt majdani társakat. Szervezni kell, rábeszélni kell, és a még alig éledő új közös szervezetet rugalmasan alakítani kell a sorjában csatlakozók újabb és újabb igényei szerint. A kooperációs szerveződésnél szinte minden esetben feltételezhető bizonyos fokú késztetés.

A külső ráhatás megnyilvánulásai semmiképpen sem rontják az önkéntességet. Mindaddig szeplő nélküli ez a folyamat, amíg meg nem jelenik a főhatóság, a hatalom képviselője, ami szinte minden esetben próbára teszi a bizalmat és az önkéntesség tisztaságát. Bármennyire is nehéz megbarátkozni ezzel a gondolattal, nem szabad elhallgatnunk, hogy a hatalom feltűnése mellé a kooperálók automatikusan odatársítják az erőteljes késztetés szándékát, s talán az erőszakot is. Így van ez akkor is, ha a legjobb szándék vezérli is a segíteni akarót.

Az azonban semmiképpen sem lenne helyes, ha türelmetlenül csak két út, két végétet alternatíváját ismernénk el: a tiszta önkéntességét és a parancs szaváét. Valószínűsíthető, hogy az önkéntességgel összefüggésben háromféle késztetés jöhet szóba: az előbbi kettő és egy harmadik, közbülső út. A közbülső, harmadik változat, amely a hatalom késztető jelenlétét is megengedi, illetve eltűri az épülés javára, valószínűleg a leggyakoribb út, amelyet választani lehet.

Van olyan céltudatosan alakított befolyásolás, olyan ösztönzött irányítás, kifinomult késztetés, amikor ez a módszer is elvezethet a kitűzött célhoz.

A SZEMÉLYISÉG SZEREPE ÉS ÖSZTÖNZÉSE

A legnagyobb gonddal tervezett együttműködés is gyakran azért akadozik, mert az emberek nem támogatják odaadóan az eszmét, mert bennük különböző okoknál fogva ellenállás fejlődik ki, rejtetten munkál belső világukban a gyanakvás és a zárkózottság, és különböző módon jelentkeznek személyiségük adottságai. E motivációk felismerése igen nehéz, még nehezebb azonban feloldásuk módjának megtalálása. Éppen ezért, és annál fogva, hogy minden jelenségnél bonyolultabb maga az ember, ez a probléma állítja a könyvtáros szervező munkája során a legnehezebben leküzdhető akadály elé.

Először arról szólunk, hogy az emberi alkotó cselekvés milyen jellemű, milyen feltételrendszerben bontakozhat ki.

Az egyén az alkotó jellemű munkafolyamatban háromféle igényt támaszt környezetével szemben, ezek a következők: szuverenitás; cselekvési szándék és lehetőség; valamint az elismerés. A három tényező szorosan összefügg egymással, egymásra épül. Az ember ösödök óta úgy véli, hogy személyisége kiteljesedésének alapja a szabad vállalkozás. Az alkotni vágyó ember tettekre készül, cselekedni akar. A megélt munka és a megszenvedett eredmény a siker kivívását, azaz az elismerést óhajtja. Talán hiúságból teszi ezt, talán önmaga mérésének módjaként vár a minősítésre; legyen az ok bármilyen természetű, tény, hogy a legtöbb ember igen-igen várja az elismerést.

Ha most ezt az általános érvényű megállapítást akarjuk alkalmazni az együttműködésre késztetett egyénekre, akkor igenlésük vagy ellenállásuk tekintetében érdekes megfigyeléseket tehetünk.

Az együttműködéssel való szembenállás szubjektív motivációi

Az emberek zöme - így a legtöbb könyvtáros is - eleve és törvény-szerűen szembehelyezkedik az együttműködés minden válfajával. Az ellenállás legfőbb oka a szuverenitás féltése. A téma egyik neves külföldi szakértője, a holland Gils, kibővíti az ellenszegülés alapjait, úgy véli, hogy a könyvtárak vezetőiben félelem alakul ki. A félelem elemei: az autonómia elvesztése; a bürokrácia fokozódása; bizalmatlanság a tervbe vett eredményeket illetően; és félelem attól, hogy a kritika számára nagy felületet nyit az együttműködés. (3) E helyen is meg kell említenünk, azt a tényt, hogy minden együttműködés valamiről való lemondással jár, mert amit beviszünk a közösbe, azzal megrövidülünk. (4) Egy példa: bizonyára hasznos a felhasználók széles köre számára, ha egy méregdrága folyóiratot több könyvtár közösen szerez be, de jobbra csak az az intézmény érzi a nyereséget, amelyiknél ezt a folyóiratot elhelyezik, a többi számára közvetett ígéretről, nem pedig közeli realitásról lehet beszélni. (Kivéve, ha korszerű szövegátviteli technika áll rendelkezésre.)

Ha az egyéni megnyilvánulások különböző formáit nézzük, a viszonylag kis intézmények vezetői általában bizalmatlanok és szembehelyezkednek az együttműködés gondolatával. Miközben a kooperációt olyan közös tevékenységnek tekinthetjük, amely mindegyik fél számára előnyökkel jár, az is igaz, hogy jogvesztés is fennáll, amely egy kisebb intézménynél aránytalanul nagymérvű is lehet. Baj továbbá lehet akkor is, ha a közreműködők azonos energiát fektetnek a közös vállalkozásba. Ez a kisebb intézmény számára elfogadhatatlan, mert a nagykönyvtár erőforrásai 2-5%-ának mobilizálása a kisebb méretű intézmény teljesítőképességének 20-30%-át is leköti. Ezért a gyengébb reflexei önkéntelenül szembenállásba rendeződnek és megmerevednek. Ebben a szorongó, immár egyéni magatartásban ismételten a szuverenitás erőteljes féltése fejeződik ki. A félelem fokozatai az együttműködés tagadásáig, elszánt bojkottjáig terjedhetnek. Ez a felismerés ismételten azt sugallja, hogy az együttműködésben nem kell feltétlenül paritásra törekedni, hanem célszerű az adottságokból kiindulni.

A kisebb intézmény vezetőjét helyenként önmaga kisszerűsége tartja vissza a kollektív munkától. Az ilyen kisszerű ember elsáncolja magát saját intézménye falai mögé és ott akar igazán "nagy ember" lenni. Ő a szakmai fejlődés szélesebb horizontjára eleve nem akar kitekinteni, és az ő világképébe az együttműködés, mint magasabb rendű intelligens tevékenység bele sem illeszthető. Az ilyen ember úgy véli, hogy ott, a másik oldalon, a kollektív munkában elhalványul személyisége, semmivé foszlik megszokott presztízse. Ez ellen is lehet tenni: a gyengébbet a közösségen belül olyan rangos feladattal kell megbízni, melynek teljesítése megtisztelő, és a csoport valamennyi tagjából tiszteletet, megbecsülést vált ki.

Másfajta indítékú ellenállás figyelhető meg a kiemelkedően nagy intézmény képviselőjénél. A nagykönyvtár vezetője azért nem siet esetenként a közösséghez, mert úgy érzi, hogy bármilyen cél eléréséhez saját erőforrásaiból minden szükséges eszközzel rendelkezik. Így azután érdektelen a közös eredmények produkálásában és nem akar osztozni a dicsőségben, ha azt sokkal fényesebb ragyogásban egyedül is elérheti.

Szót kell ejtenünk az egyén és közösség összefüggésében a versenypsichózisról is. Az egyénileg végzett, szubjektíve elkülönített munka versengésre ad lehetőséget, és a versenyzők közül csak egy érheti el a célt, a többiek lemaradnak. Így ugyan nem nagy az esély az első helyre, de ez az esély megvan, és a beteljesülés esetében a nyereség igen nagy. A csoportos teljesítményben az egyén elhalványulhat. Ezért van annyi külön út pl. a számítógépesítésben, ezért jellemző a szabványok be nem tartása, a kiadványok túltengése stb.

Az együttműködéssel összefüggésben gond az egocentrikus magatartás, mert az ilyen mentalitású emberrel igen nehéz együtt dolgozni. Arra kell törekedni, hogy egy-egy intézménynél az erre legalkalmasabb személyt vonják be a közös munkába.

A személyiséget a hatalom jelenléte is tagadó viszonyulásra készítheti. Az egyén mindig fenntartással van a felsőbb kezdeményezéssel szemben, a szuverenitástudat ilyenkor nyomban akcióba lép. Józan ész-

szel azonban azt is el kell fogadni, hogy a magasabb rendű, nagy horderejű együttműködés a hatalom (kormányzat) közreműködése és támogatása nélkül nem valósítható meg.

A személyiség ösztönzése az együttműködésre

Az előző gondolatkör alkalmat adott az együttműködéssel való szembenállás néhány emberi tényezőjének megemlítésére. Az idegenkedés feloldása mindenképpen kívánatos, ezért keresni kell az utat az együttműködési készség növelésére.

A téma szakértői rendre egyetértenek abban, hogy általában véve a közösség akciói nem mennek maguktól. A már említett Gils a következőket mondja:

"Minthogy a koordináció célja az emberi szereplők viselkedésének irányítása, az ilyen irányítás eszköze a hatalom és a befolyásolás". (5) A norvég Rugas professzor hasonlóan vélekedik: "A kooperáció legnagyobb problémája az, hogy az embereket rá kell bírni, hogy hatékonyan tudjanak együttműködni". (6)

Az együttműködés tekintetében az ösztönzés, az elismerés, a kitüntetés, összefoglalóan: a jutalmazás a legcélravezetőbb módszer.

A jutalmazás irányulhat az ügyre és a közreműködő személyekre. A jó időben érkező dologi céltámogatás igen nagy lendületet adhat a közösség munkájához, úgy bővítheti ésszerűen az együttműködés eszköztárát, hogy közben morális megerősítést is ad. Ha azonban a személyekről van szó, a jó és életképes közösség működését, működésének megszilárdulását és elmélyítését igen hathatósan lehet segíteni biztató figyelemmel és tárgyiasult elismeréssel. A személyekre irányuló elismerés módozatai többfélék lehetnek, de mindenképpen két fő csoportra oszthatók: egymás tevékenységének elismerése az együttműködési körön belül (a közösség belügye); a kör egészének, vagy egyes tagjainak elismerése kívülről, a fenntartó, a felügyeleti vagy társadalmi szerv részéről.

Az együttműködési körön belül minden egyes résztvevő arra érdemes munkáját nyomban észre kell venni és honorálni kell. Pszichológiai megfogalmazásban: a jó és hasznos tevékenységben a személyeket időnként meg kell erősíteni, vagyis tudatni kell velük, hogy figyünk és tetszik, amit csinálnak (akció-interakció). Ebben a megerősítésben benne van a jövőbe mutató biztatás is. (Az effajta értékelés különösen hasznos akkor, ha önbizalmukban gyengélkedő kollégákat segítünk.) Kérdés azonban, hogy a körön belül ki végezheti el, ki végezze el ezt a kényes munkát. A válasz: az a személy, aki a közösségen belül szellemi vezetőnek számít, akit annak fogadtak el. Mert mindig van ilyen személy. Lépten-nyomon hangsúlyozzuk, hogy az együttműködés egyenrangú felek kötődésén nyugszik, de itt is igaz az, hogy az egyenlők közt egy "elsőre" van szükség.

A jutalmazás magasabb eszköztára a fenntartó és a felügyeleti hatóság kezében van.

A hiba abban van, hogy a honorálás módja és gyakorlata történetileg az egyéni teljesítmény elismerésére idegződött be, szemben a kollektív értékalkotás különleges rangjának elismerésével. A kollektív teljesítményt ráadásul magasabb jutalomban kell részesíteni, mint az egyéni munkát, éspedig nem összességében, hanem egyéni részesedésében. A pszichológusok megállapításai szerint a kollektív erőfeszítésre csak az a jutalom ösztönöz, amely több, minőségileg magasabb rendű, mint az egyéni úton elérhető megbecsülés. (7)

Fel kell hívnunk a figyelmet arra, hogy nem helyes, sőt veszélyes lehet, akár a felbomlás kiváltójává is válhat egyes személyek kiemelése és megjutalmazása a jó együttműködési körből. Mindig a kollektiva valamennyi tagját kell jutalmazni, s azon belül a kiemelkedő tevékenységet lehet már differenciáltan honorálni.

Az akarat és a türelem - a jutalmazás segítségével - ahogy viaskodik az együttműködést gátló negatív erőkkal, vele párhuzamosan a közösség aktivitása egyre jobban kibontakozik. A kitűzött, mindig magas cél elérése hatalmas energiákat szabadít fel valamennyi résztvevőben,

mert egyenként is meg akarják mutatni, hogy pontosan teljesítik vállalkásukat. Egy pszichológus így vélekedik erről:

" S valóban, az ember a kollektívában nagyobb akaraterőt, fegyelmet, kitartást tanúsít a közös cél elérése érdekében, mintha ezeket a társadalmi célokat egyedül akarná megvalósítani. Itt nemcsak a kollektíva vagy az egyesek tevékenységéért felelős személyek ellenőrzésének van jelentősége, hanem annak a sokszor megfoghatatlan kollektív hangulatnak is, amely minden embert mozgósít a közös feladat teljesítésére, a versenynek és az együttműködés szellemének, amely elkerülhetetlenül kialakul a kollektívában, s mindenkit aktivizál." (8)

A tartós együttműködés a személyiség formálódására, a kollektív vonások erősítésére is igen pozitívan hat. Az előbb idézett pszichológus erről azt mondja:

" A kollektívában folytatott élet és tevékenység állandó kölcsönhatást, érintkezést követel, amelynek során az emberek kölcsönösen megismerik egymást, s kölcsönösen hatnak egymásra. Az érintkezés során alakul ki a nézetek, a társadalmi események értékelésének, az egyes személyek magatartásának azonossága". (9)

Az együttműködési problémakörrel összefüggésben a személyiség szerepköre és néhány speciális tünete, annak megállapítására készíttet, hogy bonyolult körülmények és sokarcú jelenségek szövevényében nem lehet ösztönösen utat jelölni és módszereket választani, s különösen nem lehet diktálni a kooperáló rendszereknek, mert azok biztonságát öntörvényük ismerete adja. Itt kell arra is rámutatnunk, hogy a könyvtárossággal összefüggésben is tudatában kell lennünk annak az igazságnak, hogy a folyamatok központi tényezője maga az ember.

EGYENRANGÚSÁG

Az önkéntesség fogalmához mindig oda kell érteni az egyenrangúság igényét és követelményét. Magától értetődő, hogy a közösséghez való önkéntes csatlakozási készség feltételezi a normális viszonyokat a felek között. Egyértelműen mellérendelésről van szó, mivel aláren-

delt szerepkörre senki sem igyekszik önkéntes alapon. Mind a személyes, mind az intézményi érdek törvényszerűen ebbe az irányba mutat.

A harmonikus együttműködés, amelyet az egyetértésen nyugvó közös cselekvés jellemez, nem nélkülözheti az egyenrangúságot a felek között, mert különben alárendeltségi viszony keletkezik, amely ellentétes az érdekeken nyugvó kooperáció szellemével.

Az egyenrangúság kívánatos rendjének elérését azonban objektív és szubjektív akadályok nehezítik.

A kooperáló intézmények adottságait és igényeiket tekintve nem egyformák, sőt nagyon is eltérőek lehetnek. Eltérőek a potenciák az anyagi eszközökben, a technikai felszereltségben, a pénzügyi érdekeltségben. Különböznek egymástól a könyvtárak saját szolgáltatásaik választékában és minőségében, de ugyanúgy a másik fél szolgáltatásainak igénybevételeire irányuló szükségletek is differenciáltak. Nagy különbségek valószínűek a közös eszköztár megteremtésének lehetőségében, azaz a költségvetés teherbíróképességében és a kassza megnyitásának hajlandóságában. Az új, közös programok finanszírozásánál az egyenlő teherviselés elve nehezen érvényesíthető. E problémakör feloldásához abból az alapállásból kell kiindulni, hogy a közreműködők egyenlőtlen adottságokkal rendelkeznek, és így a működésük során aktivizálható képességeik is eltérőek. Ebből a tényből az a következtetés adódik, hogy a közösség működéséhez való hozzájárulás mértékében és minőségében nem célszerű a teljes egyenrangúság megkövetelése. Ha elfogadjuk, hogy a felek az azonos értékű lépéshez nem rendelkeznek egyenrangú feltételekkel, legyen szó a szakmai felkészültségről, vagy az anyagi eszközök mennyiségéről, akkor azt is tudomásul kell vennünk, hogy a közös akció megvalósítását bármelyik fél csak erejéhez mérten vállalhatja, és csak azzal összhangban ajánlhatja meg támogatását. Egyébként is nyilvánvaló, hogy egy kisebb intézmény nem tud annyi pénzt adni valamely közös feladatra, mint egy országos jellegű könyvtár. Az látszik helyesnek, hogy feladjuk a paritás megszokott értelmezését és helyette az erők és adottságok alapján az arányosság elvét követjük. Például a miskolci vegyipari könyvtári

együttműködésben a többi vállalat egymással egyenlő teherviselésével szemben, a Tiszai Kőolajipari Vállalat csak 50%-kal járul hozzá a közösen finanszírozott állománybeszerzéshez, mert gazdasági adottságai csak ennyit tettek lehetővé. Átváltva a szellemi adottságokra: egy központi katalógus szerkesztését csak az az intézmény tudja szakszerűen elvégezni, amely az alkalmas szakemberek mellett a segédletekkel (kézikönyvekkel) is rendelkezik, mert az eltérő értékű címfelvételek javításához és egységesítéséhez mindezek elengedhetetlenül szükségesek.

Az együttműködés nyújtotta szolgáltatások igénybevételénél az előbbi elvet úgy kell alkalmazni, hogy az a szükségletek maradéktalan kielégítését tegye lehetővé. Az egyenrangúság ne tilalmakat állítson, hanem a maximális hozzáférést biztosítsa. A kétirányú mozgás összekapcsolásával ahhoz az elvhez jutunk el, miszerint a hozzájárulásnak az adottságok függvényében kell alakulnia, a részesedéshez pedig a szükségletek adják mind az indítékot, mind a jogot.

Helye van morális szempontok érvényesítésének is, például a nagyobb, az erősebb mindig támogathatja a kisebbeket, a gyengébbeket; a nagy intézmény kooperáció nélkül is létrehoz sokféle szolgáltatást, miért ne juthasson azokhoz hozzá együttműködés keretében a kisebb is; lehet olyan helyzet is, amikor a kisebb valamely területen kiemelkedő teljesítményre képes, akkor a máshol jelentkező nyereséget ebből ki lehet egyenlíteni stb. Ez az okoskodás azonban nem engedi meg az anyagi kérdések megkerülését. Visszatérve a hozzájárulás mértékének gondolatához: ezen a téren vagy egyenlőség van, vagy az adottságok alapján arányosság alakul ki. Ez utóbbi ugyan nem tűnik igazságosnak, de a társadalomban, a gazdaságban, sőt a politikai gyakorlatban is elfogadott. A részesedés meghatározásakor pedig először abban kell egyetérteni, hogy elvileg minden tag hozzájuthat a szolgáltatások valamennyi változatához. Az anyagi térítés ezt követően megvalósítható, a felek ugyanazon szolgáltatásért ugyanannyit fizetnek. Abszolút összegben a kisebb annál fogva fizet kevesebbet, hogy az igénye is kisebb mint pl. egy nagy egyetemi könyvtaré. Ha azonban a közösen kidolgozott tarifarendszer alkalmazása több közreműködő számára is

nehezen viselhető el, akkor könnyítéseket lehet tenni. Erre kétféle mód kínálkozik: a kooperációs kör kivételesen adhat árkedvezményt, vagy a fenntartó központilag segíti saját intézményét, esetleg harmadik lehetőségként az illetékes főhatóság ösztönző jelenléte is szóba jöhet. Az anyagi dolgoknál időzve le kell rögzítenünk, hogy a szolgáltatások igénybevételénél általában nem helyeselhető az ingyenesség, sőt a kiegyenlítődés feltételezése sem a legjobb választás, mert az érdekeltségi elv tisztaságát és szabályozóképességét rontja.

Az egyenrangúság főbb ismérveinek követése során feltétlenül szólnunk kell a szolgáltatások hozzáférési technológiájáról is. A szolgáltatások tervezésénél figyelembe kell venni a felek adottságait mert ha pl. egy adattárhoz nem tud mindenki online hozzáférni, akkor gondoskodni kell nyomtatott változatról, esetleg mikroformáról stb. A résztvevőknek legyen joguk olyan formátumú szolgáltatásokhoz, amilyeneket fogadni tudnak, s amelyekhez esetleg inputot is képesek előállítani. Az együttműködésben az egyenrangúsággal összefüggésben külön problémaként jelentkezik a később csatlakozók ügye. Szinte valamennyi együttműködési körnél találkozunk azzal a jelenséggel, hogy jóval a szervezet megalakulása után, esetenként évek múltán bővül a kör új jelentkezőkkel, akik csatlakozásuk pillanatától élvezni akarják az előnyök összességét. Az együttműködés potenciálját azonban a régiek hozták létre nem kis áldozatok árán, s az újak visszamenőlegesen a tetemes költségeket nem akarják és nem is tudják vállalni. Egyrészt igen nagy összegekről is lehet szó, amelyek kiegyenlítéséhez tényleg nincsen annyi erejük, másfelől a régiek befizetéseit időközben a szolgáltatások igénybevétele ellensúlyozta, az újaknál ez a haszon nem realizálódhatott. Az új tagokat mindenképpen be kell fogadni és a csatlakozás időpontjától fogva a régiekkel egyezően fizessenek. Az újak esetleg fizethetnek egyszeri belépési díjat, amely az elviselhetőség határán belül kell, hogy legyen, pl. az eddigi egyenkénti összbefizetések 10-20%-áig terjedjen. A később csatlakozókat mielőbb és a lehető legkönnyebben a szolgáltatások egyenrangú használóivá kell tenni.

Az egyenrangúság problémaköre a szubjektív feltételek gyűrűjében másfajta megvilágításba kerül. Nem lehet elégszer utalni arra, hogy a

személyiség mint konstruktív vagy destruktív tényező kulcsfigurája az együttműködésnek, ezért itt is különös gonddal kell rá figyelni. A személyek egymáshoz viszonyított jogállásában a teljes egyenlőség elengedhetetlen. Ezt a szigorú követelményt azzal is demonstrálni lehet, hogy az együttműködés irányító testületében a legmagasabb tisztségek (elnök, titkár) határozott időre történő választás útján kerülnek betöltésre, és a tagok sorjában jogosultak ezekre a tisztségekre. A kézenfekvőnek tűnő célt azonban közelíteni is igen nehéz, mert a jelenlévők személyi adottságai folytán nem egyenlő eséllyel pályázhatnak a megüresedő posztokra. Vannak olyanok, akikkel bárki szívesen tart fenn kapcsolatot és vannak olyanok, akikkel kényszerűen egy levegőt kell szívni, de a kötelező együttléten túl szót sem váltanak a későbbiekben. Bármennyire is küzdünk önzetlenül a személyi egyenlőségért, a levegőben mindig ott van a nagy intézmény súlya, meghatározó tekintélye. Ha nehéz a választás és a személyi döntés, ha nem tud kialakulni az egészséges körforgás a tisztségek betöltésénél, akkor szükség van arra, hogy legyen egy: *primus inter pares* - első az egyenlők között. Mert mindig van egy olyan jelölt, egy olyan szellemi vezető, akit ösztönösen kíván oda a posztra a közösség. Bárki is álljon adott időpontban a testület élén, mindenkor igen gondosan kell ügyelni a demokratikus vezetés finomságaira. Minden lényeges ügyben közösen, teljes egyetértésben kell döntést hozni. A vezető az erőszakos egyszemélyi irányítás helyett fordítsa erejét és idejét a tagokkal való konzultációkra, abból a célból, hogy jól megismerjen minden álláspontot; valamennyi fél véleménye, észrevétele időben ötvöződjék a döntéshozatal folyamatába.

Az egyenrangúság itt megfigyelt néhány tényezője egyfelől arra mutat, hogy az együttműködés feltételrendszerének igen kényes elemeivel van dolgunk; másfelől az együttműködés során az egyenrangúság elvét rugalmasan kell kezelni, miközben tudnunk kell, hogy a közösség erősítését szolgálhatja minden olyan szigorítás és kedvezmény, amely érvényre jutását a többség támogatja.

Irodalom

1. A művelődési miniszter 131/1968./M.K.8./ MM számú utasítása a tudományos szakkönyvtárak gyűjtőköréről, valamint a szakirodalom beszerzésében való együttműködésükről. Lásd továbbá: Szakirodalmi kalauz. Szerk.: Pataky Ernő - Bereczky László. Bp. 1969. 692.
2. - EURONET-DIANE = Direct Information Network for Europe. Lásd: Haber, R.: EURONET-DIANE. Information für Europa. = Data Report, 14. köt. 5. sz. 1979. 8-13. 1.

DOBIS = The Dortmund Online Library System. Lásd: Schulte, Martina: The Dortmund Online Library System. 4th.ed., Dortmund, 1984.
3. Gils, M.R.: The organisation of cooperation. 15-21.
4. Line, Maurice B.: Is cooperation a good thing? Proceedings of the Eighth Meeting of IATUL, Enschede May 28 - June 1. Götegor, 1980. 29-36.
5. Gils, M.R. i.m. 15-21.
6. Rugas, Ben: Teaching library co-operation to library students. Proceedings of the Eighth Meeting of IATUL, Enschede May 28 - June 1. Götegor, 1980. 97.
7. Együttérzés, önzetlenség, felelősség. Bp.: Tankönyvkiadó, 1983.
8. Kovaljov, A.G.: Személyiséglélektan. Bp.: Tankönyvkiadó, 1974., 62.
9. Kovaljov, A.G. i.m. 60. 1.

The Conditions for Cooperation between Libraries

József ZSIDAI

Without interest, there is no cooperation, since unilateral "actions of charity" may only be occasional, if there are no surplus resources.

In terms of range, interests can be national, regional, group- or institute-related. We must make sure that interests represent only real public needs, and that priority is given to national interests.

The coordination of interests is rarely without some commotion. The first problem usually arises when a general authority makes arrangements for the cooperation, an approach which is most often wrong, because the authority represents state interests above all, but these do not necessarily coincide with local or institutional interests. Even offering financial incentives does not always help to restore the lost balance, because if the library is not involved in the field in question, it will not accept it. However, often the task is far bigger than the subsidy. Another source of tension emerges with the initiator of the cooperation, who does not examine interests carefully enough, and describes his own interests as public.

Coordinating and perhaps integrating actual activities is extremely hard to do. People made to cooperate resist rigidly and invariably when others want to change an activity that they have been doing for a long time.

Coordinating the range of acquisition of information carriers is an old, but still unsolved task. If one party has to give up something, it is not very favourable for it and if it can keep something, it is no achievement or credit. Still, under fortunate circumstances, coordination of stocks may succeed. Certain fields can also be covered by significant division of labour, but problems of accessibility arise, even in this case. Coordination of stocks is successful if approaching mutually organized sections yields more mutual results in methodology and technology than individual institutes did in the past. Coordination should

not involve already existing activities, but new goals should be set, goals which none of the parties can achieve alone, but which are attainable mutually.

Cooperation helps in periods of social and economic recession; and it opens new prospects in prosperous periods.

Voluntary activities are certainly promising in relation to effective work. Both institutes and people may be persuaded to cooperate voluntarily by real interests only. Interests represent expectable results beforehand: the improved quality of performance: the professional value of novelty and the expectable savings. Under optimal circumstances, personal interests come into play. Organizing solely voluntary cooperation promises few problems, but in practice some incentive is almost always necessary when drawing a cooperation contract. This form of outside influence does, by no means, spoil the ideal of voluntariness. This process is without any problems until the representative of an authority appears, which invariably tests trust and the purity of voluntariness. Often, cooperation planned with the greatest care stops all the time, because people do not support the cause devoutly, since they have developed resistance for various reasons. This problem causes the greatest difficulty for librarians when making arrangements. The main reason for resistance is fear from losing sovereignty. It is observable that the size of an institution influences the behaviour of executives. If, for instance, the parties take equal parts in a joint project, it is unacceptable for the smaller party, because mobilizing 2-5 percent of the resources of a big library may tie down 20-30 percent of the output of a small library. Cooperation, therefore, should not necessarily strive for parity, but it had better start on the basis of reality. The leader of a big library, however, might be reluctant to join others, because he feels, that he can have everything that is necessary from his own resources. The so-called competition-psychosis is also worth mentioning.

Overcoming reluctance is always and by all means desirable. The most efficient ways to motivate people are incentive, praise, awards, in

one word, rewarding, which may be directed to the problem or the participants. Reinforcement is the task of the person who is considered to be the leader of a community and accepted as such. The problem is that rewards have been traditionally given for individual achievements, and the extra value of collective creation has not been recognized, although collective achievements must be rewarded more than individual ones.

The concept of voluntariness in cooperation must always involve the criterion of equal rights. It obviously implies non-subordination, since none strives to be subordinated voluntarily. But achieving the desired state of equal rights is hindered by objective and subjective obstacles. Therefore, requiring absolute equality of rights is not practical. Each party can undertake to perform joint actions only in proportion to its strength, so the principle of proportions based on strength and endowments must be followed. Endowments include not only financial ones: editing a central catalogue can only be performed well by an institute which has competent experts as well as aids, such as special books. Moral considerations may also be realised: the bigger, the stronger should always support the smaller and the weaker.

It is important that participants are entitled to services in a format which they can use and, perhaps, also produce input for. New members must, by all means, be accepted and the circumstances of acceptance have to be made clear.

ORVOSI FOLYÓIRATOK AUSZTRIÁBAN

LEITNER, Helmut

Bécsi Egyetem Orvosi Fakultás

Bécs

Ausztriában az orvosi folyóiratok az egyetemi területeken első sorban a három orvoskarra, azaz a bécsi, a grazi és az innsbrucki intézetekbe és klinikákra járnak. Salzburgban, ahol még nem létesítettek orvoskard, ezt a funkciót a tartományi egészségügyi intézmények orvostudományi könyvtára látja el.

Németországgal szemben, ahol 1969-ben létrehozták a Központi Orvosi Könyvtárt Kölnben, Ausztriában végül is elálltak attól az eredeti szándéktól, hogy a bécsi orvoskar könyvtári állományát központi irányítás alá helyezték. Így az orvosi szakirodalomhoz való hozzájutást csupán egyetlen fakultás területén koordinálták. Az orvosi folyóiratokhoz a következő központi intézményekben lehet hozzájutni:

1. A Grazi Egyetemen

Az orvosi folyóiratok a grazi egyetemen három helyen találhatók meg:

a./ A Főkönyvtárban,

b./ A preklínikum intézményeiben,

c./ A grazi Tartományi Kórház egyetemi klinikáin.

A Főkönyvtárban a kurrens évfolyamok a folyóirat-olvasóteremben állnak rendelkezésre. A régebbi évfolyamok akadálytalanul hozzáférhetők a folyóirat raktárban. A kevésbé fontos és/vagy többé már nem megjelenő címeket a főraktárban archiválják. Az orvosi folyóiratok

megrendelését a Főkönyvtár koordinálja, az intézetek és a klinikák rendeléseiket oda juttatják el jóváhagyásra.

2. Az Innsbrucki Egyetemen

Az orvosi-biológiai folyóiratokat Innsbruckban is több helyre osztják el. Ezek:

a./ az Orvosi-Biológiai Szakkönyvtár

b./ az orvoskar intézetei és klinikái

c./ az Egyetemi Főkönyvtár.

A legfrissebb folyóiratlista azt mutatja, hogy a három említett területre 1500 különböző (kurrens és nem kurrens) folyóirat jár. 1981 óta csaknem valamennyi címet a helyszínen végzett ellenőrzés után leltári adatok alapján állapították meg.

3. A Salzburgi Egyetemen

Salzburgban négy különböző helyen lehet orvosi folyóiratokhoz jutni:

a./ A Salzburgi Orvostudományi Könyvtárban,

b./ a Főkönyvtárban,

c./ az újonnan létesített Természettudományi Kari Könyvtárban,

d./ Salzburg tartomány betegellátó intézményeinek (Szent János Kórház) egyes osztályain.

Az Orvostudományi Könyvtárban kereken 180 folyóirat található visszamenően is, zömmel a klinikai területekről. A Főkönyvtárban csak a szélesebb körű érdeklődésre számot tartó orvosi folyóiratokat tartják, a Természettudományi Kari Könyvtár csak azokat a folyóiratokat szerzi be, amelyekre a fakultásnak az élettudományok területén feltét-

lenül szüksége van. A betegellátó intézmények csak az aktuálisan szükséges folyóiratokat szerzik be.

4. A Bécsi Egyetemen

Az Orvostudományi Könyvtár 1986-ban történt létrehozása után foghattak csak hozzá, hogy pontosan felderítsék a 70 intézetben és klinikán található összes folyóiratot. Jóllehet valamennyi orvosi folyóiratot a "Bécsi Egyetemi Könyvtár Központi Időszaki Kiadvány Katalógusának" 4 kötete is magában foglalja, az egyes intézetek/klinikák leltári adatainak felülvizsgálata alkalmával megállapították, hogy az adatok nem csekély számban hiányosak vagy hibásak voltak.

Miután az egyetemi klinikák új épületében megnyitották a Kari Könyvtárt, 1990-től fogva valamennyi kurrens orvosi folyóirat megrendelése és feldolgozása központilag történik. Az új épületben azonban csak az átköltöző klinikák folyóiratai kapnak helyet; a preklinikai irodalom, a folyóiratokat is beleértve, szétszórva marad azokban az intézetekben, amelyek nem költöznek át. Ebből a helyzetből adódóan nem lehet majd egészen elkerülni, hogy egyes folyóiratokat kétszer vegyenek meg, de ezt lehetőleg a minimumra kell csökkenteni.

Valamennyi klinika átköltöztetése előreláthatólag csak 1993 elejére fog befejeződni. Minthogy a folyóiratok az átköltöztetésig a mindenkori adott klinikán maradnak, csupán a nevezett időpontban lehet az erre a területre eső többlet-példányok lemondásával számolni. Az ez idő szerint az Egyetemi Könyvtár főkönyvtárában tárolt több mint 200 kurrens orvosi folyóiratot is a Kari Könyvtárban fogják elhelyezni és ezzel teljesül az a kívánság, hogy a szakirodalmat központilag a szakterületi könyvtárakban helyezték el.

Az orvosi folyóiratok és a könyvtárközi kölcsönzés

H. Lohse felveti a kérdést, hogy nem lenne-e ésszerű az egyetemi könyvtáraknál, illetve az orvosi szakkönyvtáraknál a folyóiratokról egy ún. "alaplístát" vezetni, hogy csökkenteni lehessen a központi könyvtárak könyvtárközi kölcsönzési forgalmát (Mitteilungsblatt NRW 38,

1988,2, 93-97.o.). Ez idő szerint a kölni központi könyvtárban feljegyzést készítenek a könyvtárközi kölcsönzés útján megrendelt folyóirat-cikkek felhasználási gyakoriságáról. Érdemes volna összehasonlítani a saját állományokat a leggyakrabban megrendelt folyóiratok kölni címlistájával, hogy messzemenően ki lehessen elégíteni az olvasók óháját. A tökéletességre törekvés az orvosi folyóirat állomány tekintetében csak akkor lenne megalapozott, ha elegendő pénzeszköz állna rendelkezésre mindannak a megvásárlására, amit kívánnak. Így azonban az olvasónak az áll érdekében, hogy elsősorban mindazokat a folyóiratokat szerezzék be a könyvtárak, amelyek bizonyíthatóan a legjobban hasznosíthatók majd.

Az egyetemi területen kívül a gyógyszergyárak könyvtáraiban is gyűjtenek orvosi folyóiratokat. Ezek a könyvtárak nem nyilvánosak, az állománybeszerzést az egyetemi könyvtárakkal nem koordinálják.

A bécsi Orvosegyesület is értékes folyóiratkészlettel rendelkezik könyvtárában. A mintegy 500 kurrens cím mellett számos olyan komplett régi állomány is van itt, amelyek Ausztriában sehol másutt nem lelhetők fel. A címek az állományadatokkal együtt szerencsére mind az Egyetemi Könyvtár központi folyóiratkatalógusában, mind az Osztrák Folyóirat Adatbázisban szerepelnek. A folyóiratokat az orvosok és tudósok igénybe vehetik. Jóllehet az új központi orvosi könyvtár létesítésének tervezésekor azzal számoltak, hogy a könyvtárat átveszi az Egyetemi Könyvtár, ezt nem lehetett megvalósítani. Bizonyára kíváncsú lenne a szorosabb együttműködés, hogy elkerülhető legyen számos folyóirat duplikált beszerzése.

Az Osztrák Folyóirat Adatbázis, amely az osztrák tudományos könyvtárak közös vállalkozása, arra hivatott, hogy kiépítésének végeredményeképp átfogó információként az osztrák tudományos könyvtárakba járó bel- és külföldi folyóiratok és sorozatok összesített jegyzékét adja cím-adattárak, testületi adattárak és állományi adattárak rendszerének formájában.

A résztvevő könyvtárak saját hatáskörükben és illetékességükben jelentik be állományi adataikat és a a mindenkori helyesbítéseket.

Ez idő szerint körülbelül 6500 orvosi cím lehetséges fel, mindazonáltal úgy, hogy ezen belül minden címváltoztatás új címnek számít. Ez az adattár microfiche-kiadványként kapható.

Milyenek a folyóiratkészlet koordinálásának kilátásai a következő években?

Mint már említettük, 1993 elején, alkalmasint akkor, amikor befejeződött a klinikák átköltöztetése az új Közkórházba és megtörténik a folyóiratok többszörös példányainak lemondása, rendelkezésre fog állni, és pedig ellenőrzött állomány adatokkal valamennyi, a bécsi orvoskarra járó folyóirat végleges listája. Ettől az időponttól kezdve arra is lehetőség nyílik, hogy azoknak a folyóiratoknak újbóli beszerzését, amelyeket ugyan nem keresnek túl gyakran, de amelyek a klinikai kutatás számára mégis fontosak, koordinálják a grazi és innsbrucki orvoskarokkal, valamint a megfelelő salzburgi könyvtárakkal.

Medical Journals in Austria

Helmut LEITNER

In Austria, the primary subscribers to medical journals are medical faculties in Vienna, Graz and Innsbruck as well as the city of Salzburg - where there is no medical university yet - and the medical libraries of provincial health care institutes.

Journals may be found in three places at the Medical University in Graz, including the Main Library, praeclinical institutions and university clinics of the provincial Hospital. They are distributed to several places in Innsbruck, too. These are the Medical-Biological Library, the main library of the Medical University and the institutes of the medical faculty. In Innsbruck, a list of journals based on controlled data provides information on the whereabouts of copies.

In Salzburg, distribution is done by subjects, so the main library of the University has journals of general interest, while the faculty of realities has journals in the field of life sciences.

The library of the Medical Faculty in Vienna will be placed in a new building of the clinical block, and special literature, including journals, will be concentrated there.

They strive to rationalize inter-library loans, for instance, by cooperating with the Central Medical Library in Cologne. Medical journals may also be found in the libraries of pharmacies and the Medical Association in Vienna.

The Austrian Data Bank on Journals, a joint project of scientific libraries, may provide valuable assistance in developing and perhaps coordinating the acquisition of journals.

KORSZERŰ REFERÁLÁSI INSTRUKCIÓ LATIN-AMERIKÁNAK? A LILACS ÚTMUTATÓJA

KOLTAY Tibor

Országos Orvostudományi Információs Intézet és Könyvtár

Budapest

Az a jóslat, hogy az elektronikus folyóiratok olcsóbbak lesznek, mint a hagyományos nyomtatottak, nem vált valóra, és semmi jele annak, hogy ez az elkövetkező tíz évben bekövetkezne. (1)

Ebből következik, hogy a referálás, sőt a másodlagos dokumentumok eltűnéséről szóló jóslatok (2) sem megalapozottak.

Ezt megerősíti az is, hogy 1988-ban egy új referálási instrukció látott napvilágot, a LILACS rendszer útmutatója.(3)

Korábban megpróbáltunk választ adni a "Miért nehéz jó referálási instrukciót készíteni?" kérdésre.(4)

Ennek az útmutatónak a vizsgálata vélhetőleg hozzásegít bennünket egy másik kérdés jobb megválaszolásához. Ez a kérdés így szól: "Hogyan lehet jó referálási instrukciót készíteni?"

A LILACS (Literatura Latinoamericana y del Caribe en Ciencias de la Salud) adatbázis Latin-Amerika orvosi-egészségügyi szakirodalmát tárja fel.

Előállítója a BIREME (Biblioteca Regional de Medicina, Regionális Orvosi Könyvtár) Sao Paolóban, Brazília legnagyobb városában működik. Állománya Latin-Amerikában az egyik legjelentősebb, 2000 kurrens folyóirat található itt, míg könyvállománya viszonylag kicsi.

A régió orvosi-egészségügyi irodalmát a nagy adatbázisok eléggé hézagosan tárják fel. Így pl. a Medlars 36-ot dolgoz fel az e körzetben kiadott 800 folyóirat közül.

A BIREME 1980-ban kezdte meg ennek a szakirodalomnak a feldolgozását. A könyvek és 450 folyóirat mellett nem-hagyományos dokumentumok (disszertációk, kormányzati dokumentumok) feldolgozása is folyik. Az indexelés módszertana a Medlarséhoz hasonló. Az eltéréseket első sorban az indokolja, hogy nemcsak folyóirat-irodalmat dolgoznak fel. A LILACS tezaurusza hasonló a MeSH-hez. 14.000 deszkriptort tartalmaz spanyol, portugál és angol nyelven. Különös figyelmet szenteltek az egészségügynek, amelyet több, mint 1.500 deszkriptor képvisel.

Az adatbázis 11 ország együttműködésével készül és 50.000 rekordot (bibliográfiai leírást és referátumot) tartalmaz.(5)

A 10 oldalnyi "Guía para la elaboración de resúmenes" előszavában a szerzők röviden bemutatják az adatbázist és kifejtik, hogy az útmutató része egy módszertani segédletnek, amelynek részei az indexelési útmutató, a bibliográfiai leírási szabályzat, a rendszer tezaurusza, a dokumentumválogatási útmutató és a feldolgozott periodikus kiadványok jegyzéke. A bevezetőben a referátum gyakorlati definícióját adják meg és kiemelik a referálás jelentőségét, jelezve, hogy a világon évente 2.000.000 referátum készül. Felhívják a figyelmet arra is, hogy a világ 20.000 orvosi folyóiratában megjelenő közlemények mintegy ötödét dolgozzák fel adatbázisok.

Ezt követi a referátum jelentőségének taglalása.

Az útmutató szerzői kiemelik, hogy a referálás egyike a legnehezebb szakirodalmi tájékoztatási feladatoknak, amely a referálótól nagyfokú analízis-szintetizálási képességet, és a referálandó téma ismeretét követeli meg. Ez utóbbit nehéz megvalósítani a tájékoztatási szakemberek körében, akik általában nem az adott terület szakemberei. A LILACS számára készülő referátumok elé azt követelményt állítják, hogy használatuk feleslegessé tegye az eredeti dokumentumhoz való

fordulást annak eldöntése érdekében, releváns-e az a felhasználó információigényével.

A referátumoknak három típusát különböztetik meg.

Az informatív referátum tartalmazza a referált dokumentum releváns információját, ideértve a munka céljait, módszereit, eredményeit és következtetéseit. Ez a referátumtípus a legterjedelmesebb és létét indokolhatja az elsődleges dokumentum elérhetőségének korlátozott volta.

Terjedelme 150-250 szó folyóiraticikkek esetén.

Az indikatív referátum a dokumentum általános leírását adja. Kifejti, mit tárgyalnak, vizsgálnak az elsődleges dokumentumban, anélkül, hogy az eredményeket ismertetné. Hiányoznak belőle a mennyiségi és minőségi adatok. Legfőbb funkciója az, hogy alapot adjon a felhasználónak arra, hogy eldönthesse, szükséges-e elolvasnia az elsődleges dokumentumot. Általában rövidebb, mint az informatív referátum, terjedelme nem haladja meg a 100 szót. Az indikatív-informatív referátum az előző két típus kombinációja. Az elsődleges dokumentum legfontosabb aspektusait kiterjedetebben, a kevésbé fontosakat indikatív módon tárgyalja. Az első két típusra egy-egy példát is kapunk.

A referátumkészítés technikájáról is kapunk leírást.

Az első lépés a szöveg elolvasása. Ennek során különös figyelmet kell szentelni a bevezetésnek és a következtetéseknek, mivel ezek szinte mindig tartalmazzák a fontos információt. A dokumentumról általános képet ad a tartalomjegyzék.

A következő lépés az olvasás során készített jegyzetek javítása.

Fontos, hogy a referátum az eredeti dokumentum lényegét kifejező, a címet nem ismétlő mondattal kezdődjék.

Az útmutató óv a rövidítések túlzott használatától és felhívja a figyelmet a terminus technicusok használatának fontosságára. Számítások, formulák, sémák stb. átvételét a referátumba csak akkor tartják célszerűnek, ha azok annak megértéséhez elengedhetetlenek. Elkerülendő "a szerző szerint", "a cikkben levont végkövetkeztetés az, hogy ...", "úgy tűnik, hogy ..." típusú redundáns szerkezetek.

A referátum szerkezeti részei közötti ajánlott arány: 10% a téma meghatározására, 40% az anyag és módszer(ek) fejezetre és 50% az eredményekre, következtetésekre és ajánlásokra.

A referátumkészítés befejező fázisa a végleges megfogalmazás a fenti arányok betartásával. Ennek során kell a referálónak ellenőriznie a stílust, a nyelvtani helyességet, a központosítást és a helyesírást.

A referátum alapvető részeivel foglalkozó fejezet három elemet sorol fel.

1. A dokumentum célja

Ebben a részben kell bemutatni a fő célt, megjelölve a dokumentum létrehozásának motívumait, különösen, ha azok nem derülnek ki a címből. Az esetleges másodlagos célokat csupán felsorolás formájában kell megadni.

2. Módszer(ek)

Új módszerek, technikák esetében az újszerűség tényét ki kell emelni, részletes leírást adva azokról, megemlítve a módszer validitásának és pontosságának határait, a műszerek szolgáltatata adatok pontosságát stb.

3. Eredmények, következtetések és ajánlások

Célszerű nemcsak azt megadni, mit mértek, hanem közölni kell a számszerű mérési eredményeket is. Világossá kell tenni, hogy ezek az

eredmények újak-e, egyszerű megfigyelés , vagy ismételt mérések eredményei. Ha túl sok ilyen számszerű eredmény van a dokumentumban, a válogatásnál az új és bizonyított eredményeket, a jelentős felfedezéseket kell előnyben részesíteni. Az útmutató szerzői rámutatnak arra, hogy az eredmények és a következtetések gyakran keverednek az elsődleges dokumentumokban, ezért a referálónak világosan kell látnia, hogy mit figyeltek meg és milyen következtetéseket vontak le. A következtetéseket az ajánlásokat, javaslatokat tartalmazó fejezethez kell kapcsolni.

A fentiekből leszűrhetők a következők.

- ° Külön fejezetet találunk a különböző dokumentumtípusok (folyóiratcikkek, monográfiák, disszertációk stb.) referálási sajátosságairól.
- ° A LILACS referálási útmutatójának szerzői tisztában vannak azzal, hogy a referálás kapcsolódik a szakirodalmi tájékoztatás más folyamataihoz. Azzal, hogy az útmutatót a különböző módszertani segédletek közé illesztik, szerzői lényegében követik azt az ajánlást, amelyiknek megfelelően az indexelési instrukciót is kézbe kell kapnia a referálónak, ha nem ő az, aki egyszerűben az indexelést is végzi.(6)
- ° A referátumnak szánt funkciókat körülírják ugyan, de azzal, hogy az informatív referátum esetében az elsődleges dokumentum korlátozott elérhetőségét említik, zavarba hoznak bennünket. A korlátozott elérhetőséget ugyanis a helyettesítés indokai és - egyúttal - feltételei között szokták említeni: a referátum akkor teheti feleslegessé az elsődleges dokumentum elolvasását, ha az nehezen elérhető és a felhasználó érdeklődésének periferiájára eső témát fejt ki. A LILACS útmutatójában azonban erről nincs szó: az előző fejezetben kifejtettek inkább ellentmondanak ennek. Ez bizonyára abból ered, hogy a helyettesítés funkciója körüli viták mindmáig nem dőltek el. Megítélésem szerint a referátum sohasem helyettesítheti teljes mértékben az elsődleges dokumentumot, a gyakorlatban azonban számolnunk kell az-

zal, hogy a referáló szolgáltatások mégis ennek a célnak - többé-kevésbé korlátozott - teljesítését tűzik ki maguk elé.(7) A referátum informatívítását az útmutató szerzői a funkció és a terjedlem felől közelítik meg. Nem veszik figyelembe, hogy az informatívítás a nyelvi kifejezésmód felől is megközelíthető. Az informatív referátumokban ugyanis nem találunk az elsődleges dokumentumra vonatkozó hivatkozást.(8) A funkcionális és a nyelvi kifejezésmód szerinti megközelítés ugyanakkor nem zárja ki egymást, hanem kiegészítő jellegű.(10)

- Igen fontos, hogy az útmutató szerzői foglalkoznak a referálás folyamatával. A lényeges információ megtalálásához is adnak szempontokat, bár az információ sűrítésére, azaz a referátum rövidegének, tömörségének kialakítására szolgáló módszerekről, műveletekről nem beszélnek, igaz, ez valójában szétfeszítené egy tömör referálási instrukció kereteit.
- A referátum fő részeinek felsorolásakor - ahogy ez az útmutató irodalomjegyzékéből ki is derül - felhasználták azt a javaslatot, amelyet egy nemzetközi ad hoc bizottság dolgozott ki, struktúrált referátumok készítésére.(11)

Összességében azt mondhatjuk, hogy figyelembe véve az adatbázis elé tűzött célokat, a fenti kritikával együtt is korszerű referálási útmutatót kaptak a Latin-Amerikai regionális együttműködésben dolgozó szakemberek és bárkinek, aki orvostudományi-egészségügyi referálási instrukciót kíván készíteni, érdemes kezébe vennie ezt a dokumentumot.

Irodalom

1. Line M.B.A kiadványok egyetemes hozzáférhetőségének kérdése az elektronika korában. Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 1990, 37, 6, 229-232.
2. Koltay Tibor: A referálás jövőjéről. Orvosi Könyvtáros, 1987, 27, 1-2, 131-135.

3. Guía para la preparación de resúmenes para la base de datos LILACS. Sao Paulo: BIREME, 1988.
4. Koltay Tibor: Miért nehéz jó referálási instrukciót készíteni? Orvosi Könyvtáros, 1988,28,2,173-179.
5. Bonham M.D.: BIREME: Latin-American and Caribbean Health Sciences Information Center. Bulletin of the Medical Library Association, 1990,78,2,119-123.
Figuiredo Castro R.C., Packer A.L., Castro E.de: Proyecto LILACS CD-ROM: literatura latinoamericana y del Caribe en ciencias de la salud en disco compacto. Revista Española de Documentación Científica, 1989,12,1,23-29.
6. Rowley J.E.: Abstracting and indexing. 2nd edition. Clive Bingley, London, 1989.,6.
7. Koltay Tibor: Referáló szolgáltatások Prágában (Egy tanulmányút tapasztalataiból). Orvosi Könyvtáros, 29.évf.,1.sz. 1989.p.94.
8. Jacko V.A.: O logiko-lingviszticzeszkizh kriterijah razgranyicsenija referativnih i annotativnih viszkazivanyij. Naucsno-tehnyicseskaja informacija.sz.2.,1989,12,21-23.
Fedoszjuk M.U.: O lingviszticzeszkizh kriterijah razgranyicsenija informativnih i indikativnih referatov. Naucsno-tehnyicseskaja informacija.s.2.,1978,9,11-17.
9. Koltay Tibor: Komplex referálási irányelvek - hatékony referálás. Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 1990,37,10,411-412.
10. Ad Hoc Working Group: A proposal for more informative abstracts of clinical articles. Annals of Internal Medicine, 1987,106,1489-1493.
Altman D.G., Gardner M.J.: More informative abstracts. Annals of Internal Medicine, 1987,107,790-791.
Haynes R.B.et al: More informative abstracts revisited. Annals of Internal Medicine, 1990,113,1,69-76.

Up-to-Date Instruction for Abstract-Making for Latin America?

The LILACS Guide

Tibor KOLTAY

Prophecies saying that abstracts will disappear seem to have no basis, not even today. This view is further confirmed by the 1988 publication of the LILACS (Literatura Latinoamericana y del Caribe en Ciencias de la Salud), a guide to a data base exploring the wealth of Latin American medical and health care literature. The study of this guide will, perhaps, help to answer the question: how to write good instructions for abstract-making. The producer of LILACS is BIREME (Biblioteca Regional de Medicina, Sao Paulo, Brazil).

Big data bases fail to explore comprehensively the wealth of medical and health care literature, therefore BIREME started working in this field in 1980. The indexing method is similar to that of Medlar's. The LILACS thesaurus includes 14.000 keywords in Spanish, Portuguese and English. Health care receives special attention, as it is represented by over 1.500 keywords. The data base is being compiled by the cooperation of 11 countries and includes 50.000 records. In the preface to the guide, the authors briefly introduce the data base and claim that the data base is part of a methodological manual, which - among others - includes a guide to indexing, and that being familiar with the latter is extremely important if abstract-making and indexing are not done by the same person. Abstracts made for LILACS are expected to help users decide whether a given document meets their needs for information, without actually consulting the original.

Three types of abstract are discussed. Informative abstracts include any relevant information on the document summarized, such as aims, methods, results and conclusions. Indicative abstracts provide a general description of the document. They summarize what is discussed in the original, but they do not include results or any data on quality or quantity. Their main function is to tell users whether or not

they should consult the original document. They are usually shorter than the informative ones. Indicative-informative abstracts are a combination of the above two types. The guide also provides information on the techniques of making abstracts, which are of crucial importance. The chapter discussing the fundamental parts of an abstract, lists three of them. They are the aim of the document; the method(s); results, conclusions and suggestions. The authors of the guide describe the functions of an abstract, but they do not assert that it renders reading the original unnecessary, even though they mention the restricted availability of originals in the case of informative abstracts. This is probably due to the fact that the long-standing debates over the functions of the abstract have not been settled yet. Abstracts may, in fact, never quite replace originals, nevertheless, in practice, abstract-making services aim at achieving this goal to a certain extent. The authors describe the informativity of abstracts from the points of view of function and length. They ignore the facts that informativity may also be treated in terms of linguistic expression and that treatments from a functional point of view and in terms of linguistic expression do not mutually exclude each-other. All in all, regarding the aims of the data base and - in spite of the shortcomings criticised above - we may say that experts working in the Latin American regional cooperation have received up-to-date instructions for abstract-making. In fact, it is well worth for anyone who wishes to write instructions for abstract-making to turn the pages of this document.

BESZÉLJÜNK EGY NYELVEN!

Terminológiai nehézségek a felhasználó, a könyvtáros, az online/ondisk közvetítő és a számítógép viszonylatában

BORSY Tamás

Országos Orvostudományi Információs Intézet és Könyvtár

Budapest

A CD-ROM-technika világméretben robbanásszerű, de hazai viszonylatban is örvendetes terjedése megköveteli, hogy sürgősen tisztázzuk az érintettek körében a gépi irodalomkutatás legfontosabb terminus-technicusait. A világban körültekintve azt látjuk, hogy a felhasználó-könyvtáros-közvetítő (intermediary)-terminál (számítógép) láncból a könyvtáros és a közvetítő egyre gyakrabban kimarad. Ezt a CD-ROM-technika menüsítése mellett az teszi lehetővé, hogy az időnek, mint sürgető költség- és stressztényezőnek - az online kereséssel szemben - nincs döntő szerepe. A korábbi közvetítő, az információs szakember feladata - a rendszerek fejlesztése és működésük folyamatos szervezése mellett - egyre inkább a felhasználó (és a könyvtáros) oktatása, eligazítása. A számítógépes irodalomkutatással foglalkozó kézikönyvek, az online és CD-ROM-adatbázisokat és az egyes parancsnyelveket ismertető "manual"-ok ugyanis a nem információs szakember részére nehezen érthető "szakzsargon" használnak, amit a nyelvi angol-magyar szótárakkal nem lehet megfejtetni.

E téren szeretnék segítséget nyújtani az alábbi összeállítással, amely nem tekinthető számítástechnikai terminológiának, csupán azon belül a számítógépes irodalomkutatás legfontosabb terminus-technikusai értelmezésének. Mivel az adatbázis-előállítók és -forgalmazók szinte kivétel nélkül angol nyelvű kézikönyveket, leírásokat szállítanak, a szójegyzéket az angol szavak betűrendjében állítottam össze.

ABSTRACT - kivonat: a forrásdokumentum következtetéseinek, koncepciójának tömör összefoglalása. Szinoníma (Sz.): *referátum*.

ACCESS POINTS - a rekordon (l. RECORD) belül kereshető adatelemek (szavak, kifejezések, számok stb.).

ACCESSION DATE - az az időpont, amikor egy információs egységet (rekord) hozzáadnak az adatbázishoz (l. DATABASE). Sz.: *entry date*. L. még LAG TIME.

AUTHORITY FILE - olyan információk rendezett halmaza, amelyek egy adatbázis terminológiáját, egyes elemeinek beviteli formáját határozzák meg. Ilyen pl. a THESAURUS (l. ott.).

BIBLIOGRAPHIC DATABASE - a forrásdokumentumokra vonatkozó utalásokat, citációkat (l. CITATION) tartalmazó file.

BOOLEAN LOGIC - az a logikai rendszer, amely a keresőszavak ill. kifejezések közötti viszonyt az AND, OR és NOT szavak (Boole-operátorok, vagy "connector"-ok) segítségével határozza meg. (George Boole brit matematikus és filozófus nevééről.)

CITATION - utalás egy műre a belőle vett részlet segítségével. A bibliográfiai utalás (hivatkozás) a forrásdokumentum lokalizációjára vonatkozó információkat tartalmazza (szerző, cím, folyóirat, v. könyv neve, kötet- és oldalszáma, megjelenésének időpontja).

CLASSIFICATION - osztályozás: a dokumentumok (rendszerint tárgy szerinti) besorolására használatos rendszerezés.

COMMAND - parancs: a számítógépnek szó vagy jel(ek) formájában adott utasítás egy bizonyos művelet végrehajtására.

CONNECTOR 1. BOOLEAN LOGIC, PROXIMITY OPERATORS.

CONTROLLED VOCABULARY - a rekordok indexeléséhez használt, tárgyszavakból (l. DESCRIPTOR) álló szabványlista. L. még **AUTHORITY FILE**, **THESAURUS**.

DATA ELEMENT 1. FIELD

DATABASE - adatbázis: közös témáról szóló információk gyűjteménye. Az online és CD-ROM adatbázisok számítógéppel olvashatók.

DATABASE PRODUCER OR SUPPLIER - olyan szervezet v. társaság, amely az adatbázisban található információkat gyűjti és feldolgozza.

DATABANK - Az "adatbank" fogalma sem az angol, sem a magyar szóhasználatban nem egyértelmű. Ma leginkább a **VENDOR** (l. ott) szinonimájaként használatos. Néha - helytelenül - adatbázis értelemben szerepel. Máskor numerikus és tényadatok géppel olvasható gyűjteményét (faktográfiai adatbázis) jelenti, szemben a bibliográfiai **FILE**-l (l. ott).

DEFAULT - a szó annak jelölésére szolgál, hogy mi történik automatikusan a gépi keresés során akkor, amikor nem viszünk be speciális utasítást (opciót).

DESCRIPTOR - kötött tárgyszó: a rekordhoz az indexelés során a tezauruszból hozzárendelt szó vagy kifejezés, amely a citált forrásdokumentum tartalmát jelöli, és amelynek segítségével a rekord visszakereshető. Sz.: *(main) heading*.

FIELD - adatmező: a rekord speciális információ tárolására szolgáló szegmentje; pl. "title field" (cím), "author field" (szerző,-k) stb. Sz.: *paragraph, data element, record element*.

FILE - közös témáról szóló információk szervezett gyűjteménye, amely önálló egységként kezelhető. Néha a **DATABASE** (l. ott) szinonimájaként használatos.

FREE-TEXT SEARCHING - szabadszöveges keresés: ennek során a rekordban található fontos szavak (kulcsszavak) alapján történik a keresés, nem pedig a tezauruszból vett szabályozott szókészlettel. Sz.: *natural language searching*.

FULL TEXT DATABASE - a dokumentumok teljes szövegét tartalmazó adatbázis (file), szemben a rövid citátumokat (és esetleg referátumokat) tartalmazó bibliográfiai adatbázissal.

HARDCOPY - könyvben, folyóiratban vagy kézirat formájában fellelhető dokumentum, szemben a mikrofíshen vagy mágneses adathordozón találhatóval. Nem tévesztendő össze a bekötött könyvvel, lehet puha fedelű is.

HARDWARE - a számítógépes rendszerben használt berendezések (mikroszámítógép, nyomtató, terminál, optikai lemezolvasó stb.) L. még SOFTWARE

HIERARCHICAL - alá- és fölérendelt fogalmak szerint osztályozott. A hierarchikus osztályozási rendszer a fogalmak általánosabb (generikus: broader term és a specifikus: narrower term) összefüggéseit veszi figyelembe, és nem formai (pl. betűrend), hanem fogalmi összefüggések alapján rendszerez.

LAG TIME - az az idő, amely a forrásdokumentum megjelenése és indexelt formában történő hozzáférhetősége (ACCESSION DATE - l. ott) között telik el.

MeSH - Medical Subject Headings; a National Library of Medicine által kifejlesztett tezaurusz a Medline adatbázis részére.

NATURAL LANGUAGE - a beszélt vagy írott nyelv. A segítségével végzett irodalomkutatás során a kereső saját szavait használja, szemben az ellenőrzött szókészlettel történő irodalomkutatással, amikor a kereső egy, az indexelés során preferált terminológiához köti magát. Sz.: *free-text, textword searching*.

OFFLINE - a számítógép akkor hajtja végre a műveletet, amikor a kereső már minden utasítást megadott és már nincs közvetlen vagy ONLINE (l. ott) kapcsolat a számítógép és a kereső között.

ONLINE - a kereső és a számítógép közötti kapcsolatot távadatátviteli rendszer biztosítja, miközben a számítógép a műveleteket közvetlenül végrehajtja.

OPERATOR 1. BOOLEAN LOGIC; PROXIMITY OPERATORS

PARAGRAPH 1. FIELD

POSITIONAL OPERATORS 1. PROXIMITY OPERATORS

PROXIMITY OPERATORS - helyzeti operátorok: a parancsnyelv azon elemei (szervek vagy jelek), amelyek a keresőképben szereplő szavak egymáshoz viszonyított pozícióját adják meg (szomszédos elhelyezkedés, szótávolság, sorrend stb.) Sz.: *positional operators*.

RECORD - az adatbázis (file) információs egysége, amely összetartozó adatokat tartalmaz (pl. egy folyóiratcikk bibliográfiai adatait, deskriptorait, kivonatát stb.) különböző adatmezőkből (FIELD - l. ott) áll.

SDI - Selective Dissemination of Information. Olyan módszer, amely egy korábban egyedileg definiált keresőprofil segítségével folyamatos információhoz juttatja a felhasználót az általa kívánt témában. Sz.: *current awareness*.

SOFTWARE - olyan ellenőrző programok vagy utasítások, amelyek segítségével a számítógép különböző feladatokat végrehajt.

SORTING - az irodalomkutatás outputjában az adatelemek bizonyos sorrendben történő elhelyezése (a szerző vagy a folyóirat nevének betűrendjében, a megjelenés időpontja szerint stb.)

SOURCE DOCUMENTS - a számítógépes adatbázisban indexelt publikációk (HARDCOPY - l. ott, továbbá microfish audiovizuális forrás stb.), mint elsődleges források.

STOP WORDS - olyan szavak, amelyek direkt nem kereshetők (névelő, kötőszók, előjárósók stb.)

TEXTWORD 1. NATURAL LANGUAGE.

THESAURUS - az adatbázis indexeléséhez használandó (preferált) tárgyszavak listája. Rendszerint utalásokat tartalmaz a természetes nyelv szavairól a preferált tárgyszókra, valamint a rokon fogalmakra (related terms). Sz.: *controlled vocabulary, authority file*

TRUNCATION - csonkolás: egy szó vagy kód egy részének "levágása" révén minden olyan szó vagy kód visszakereshető, amely a csonkolás után visszamaradt szótőt ill. kódot tartalmazza.

VENDOR - adatbázisokat forgalmazó cég, szervezet, amely az adatbázisokat előállító intézménytől készen veszi meg. Sz: host. L. még DATABANK.

Let us speak a common language! Terminological difficulties between user, librarian and online/ondisc intermediary and computer

Tamás BORSY

The increasing role of CD-ROM technology requires the most important technical terms to be made clear for every participant of the information process. Most manuals to online data bases and CD-ROM products use a very specific language, which can not be understood by non-specialists. As English-Hungarian dictionaries do not cover entirely this terminology, continuous education is required in this field.

The article contributes to this education with a list of technical terms, which includes the Hungarian translation and explanation of "boolean logic", "command", "default", "hardcopy", "natural language", "sorting", "truncation" and several other terms.

A VÉRBAJ GYÓGYÍTÁSA

**Etienne Blankardnak, a iatrokémikus iskola egyik
kiválóságának könyvéről**

FORRAI Judit

Semmelweis Orvostudományi Egyetem

Budapest

Etienne Blankard, (1650-1702) a XVII. század egyik híres orvosa volt. Middelburgban született, Amszterdamban dolgozott, 1675-ben ő végezte első ízben sikerrel a véredényeknek tanítási célú konzerváló befecskendezését. Mintegy 200 boncolásról számol be *Anatomica practica* c. könyvében (1688). Az egyik legkorábbi orvosi lexikon szerzője, amely másfél évszázad alatt több mint húsz kiadást ért meg. Nemcsak kiváló anatómus, hanem remek szifidológus is volt. "A Traite de la Verole" (1688) c. művében a korában szokásos szifilisz kezelésről ad hű és részletes képet.

Blankard a iatrokémikus iskola híve. Kémiai alapelvekből kiinduló elgondolása szerint a szifilisz mint betegség, bizonyos savak és a vér keveredéséből alakul ki, mely jelenséget akrimoniának nevez. Ez meggyezik a klasszikus iatrokémiai iskola szemléletével. A fertőzés elsődleges okának a tisztátalan egyénnel történt coitust tartja úgy, hogy a fertőzés a genitáliákon keresztül a beteg véreből az egészséges ember vérébe jut.

A fertőzés másik útja a szoptatás, ugyanis a fertőzött nő az újszülöttre az emlőbimbón keresztül viheti át a betegséget. A betegség terjedése tehát nem egy általános ok, *causa epidemica* következtében, ha-

nem egyénről-egyévre, *causa particulari et singulari* terjed. Mégpedig nemcsak *per coitum*, de más fertőzési móddal is.

A betegség kialakulásának iatrokémiai magyarázata szerint a vér és a fertőzés együtt más váladékot, vegyületet, savanyú vagy alkalikus akrimoniákat hoz létre, így a gyógyítás ezeknek a kialakult akrimoniáknak a közömbösítéséből áll.

Blankard a betegség lefolyásával még nincs tisztában, hiszen a szifilisz bevezető szakaszának tartja a gonorrhéát, de már mikroszkóposan is vizsgálja a fekélyes váladékot, és ez úton keresi a megoldást.

Gyógyításának menete a következő: először a bélhuzamot kell kiűríteni. Velencei terpentinből, *extractum rheiből*, *cremor tartaniból*, *extr.catholiciból*, *mercurius dulciból*, *mercurius praecipitatus albusból* stb. állította össze gyógyszereit. Utána húgyhajtók adása következett: *alcana* gyökér, tea, *perubalzsam*, *myrrha*.

Purgálásra is ad néhány receptet. Forrázatok, cseppek és pirulák alakjában készítetteti a sav-megkötő vagy -temperáló szereket. Ezek a china-gyökér, *Sarsa parilla*, *Sassafras*, *camphor*, *mastix*, terpentin, rák-szem, korall stb.

Fontosnak tartja azt is, hogy a testet lemosásuk különböző keverékekkel.

Figyelemre méltók a kezelés során betartandó javallatai: Sok folyadékot igyon a beteg, főleg édes tejet, kávéval; teát, ami fokozza a vízhajtást; tiltja a bor és az "élet-víz" ivását, valamint a dohányzást. Diéta tartását is szükségesnek tartja, bár a szép lányok, a jó társaság és a zene megengedett, de a bordély látogatását nem ajánlja, amíg a kiütés tart.

A kiütés, fekély ellen különböző gyógyszereket javasol a test lemosására.

Izzasztásra, melynek célja az volt, hogy a betegség, a szervezetből verezjék formájában eltávozzon, többféle módszer szolgált. Pl. a bete-

get meztelenül ágyba fektették, föléje félköralakban 3-4 hordóabroncsot helyeztek. Az ezekre borított gyapjútakaró széleit jól az abroncsok alá gyűrték. Könyökcsovön keresztül a takaró alá vezették a vas-edényben meggyújtott spiritusz gőzét, amelytől a betakart beteg addig izzadt, amíg kibírta. Az izzasztás alatt a beteg guaiak-főzetet ivott, és hosszabb ideig ágyban maradt.

Egy másik eljárás egyszerűségénél fogva az előzőnél is jobban elterjedt: A beteget zsámolyra ültették, lábai alá pokrócot helyeztek, takarókkal egész testét nyakig sátorszerűen körülrakták, a hőforrást a szék alá helyezték. Szegényebb helyeken meleg téglát, vagy meleg homokzsákokat alkalmaztak.

Megint másik eljárás szerint, egy alul kis nyílású hordóba a beteget beültették, és a nyíláson keresztül juttatták be a gőzt.

E kor egyik érdekes módszere volt, amikor a betegség következtében a húgycsőben keletkező oedema kialakulása vagy kinövések (melyek elzárták a húgycsövet) megszüntetése érdekében a nyíláson át kis, tölcsérszerű, vékony ezüstcsövet vezettek be, amelyen keresztül különféle, a kórra hatásos porokat fújtak be, jó esetben pipettán keresztül, de ha az nem volt - szájjal befújva. E módszer alkalmazásával képesek voltak a porokon túlmenően esetenként vöröshiganyt, vaját, sárgaviaszt, terpentint tartalmazó kenőcsöket is a húgycsőbe juttatni.

A sebtapaszkok is a kor szokásos gyógymódjai közé tartoztak. Esetenként előfordult, hogy túl sok higanyos pilulát vett be a beteg, vagy a higanyos bedörzsölés miatt higanymérgezés, szájfertőzés alakult ki, ilyenkor Blankard a szájöblítést ajánlotta.

A higany gyógyítási mechanizmusát igen érdekesen írja le. A higany - állítja -, bármilyen szétdörzsölt formában jut be a szervezetbe, mindig újra kialakulnak az apró kis sima gömböcskék. Ezek az igen apró, forgó mozgást végző kis golyók a mirigyekben, a vérben, a nyálkahártyákban, nedvekben levő savakat - melyek a betegségek következtében termelődnek - magukra szedik. Az addig sima golyók felszíne a rátapadt savaktól tüskéssé válik, olykor buzogányfejűvé, s a kor-

rozív hatás következtében felmarják a nyálkahártyákat, különösen a szájüregben. Így okozzák a stomatitist. Az akrimoniák tüskéitől megakott higanygömbök a szervezetből az izzadás, a bőséges nyáleválasztás, vagy a hasmenés következtében távoznak.

Ez az elképzelés már nem azonos a XV. századival. "Tudományosabb", de a betegség gyógyításában lényegi változást nem hoz.

Az importált növényi főzetek pl. Sassafras, Sarsaparilla, china és édesfa változatlanul szerves részét alkotják a kúrának, főleg attól kezdve, hogy a nagyszámú higanymérgezés okán az orvostársadalom két táborra szakad: a mercurialisokra és az antimercurialisokra.

A gyógyírok, és növényi drogok ennek ellenére különösen fontos helyet töltöttek be az antiluetikus gyógyzódban. S bár a diéta is változatlanul elengedhetetlen része a gyógyulásnak, (igaz már nem olyan hangsúllyal, mint az előző századokban), a higanyos kenőcs használata, a higanyos pirulák rendelése is elengedhetetlen része marad az uralkodó gyógyítási módoknak és a füstölési eljárás is szerves alkotó elemévé válik a kúrának.

A fentiek alapján elmondhatjuk, hogy Blankard könyve teljes képet ad korának a szifilisz gyógyításával kapcsolatban alkotott felfogásáról és az orvostudomány akkori elméleteiről.

The Syphilis Cure

On the Book by Etienne Blankard, an Outstanding Physician of the Iatrochemical School

Judit FORRAI

Etienne Blankard (1650-1702) was one of the famous physicians of the 17th century. He provides a precise and detailed treatment of the syphilis cure as practised in his day. Blankard claims that syphilis is generated by the mingling of certain acids with blood, a phenomenon he calls acrinomia. His theory is based on chemical principles. This view is identical with that of classical iatrochemistry. He describes the following treatment: first the intestines must be emptied, then diuretic drugs are applied. He also provides some prescriptions for purgation. He suggests that acid-binding or acid-temperating drugs should be made in the form of infusions, drops and pills. He considers washing the body with various mixtures important. His indications to follow during the cure are also remarkable. He recommends washing the body with various drugs to prevent pimples and ulcers and he describes several ways to make the body sweat so that the disease should leave it in the form of perspiration. An interesting curative method of the time was the one in which a small, funnel-like, thin silver tube was introduced through the aperture of the urethra to prevent oedema or to eliminate growths caused by the disease inside, and various powders effective against it were blown in through the tube. Contemporary cures usually included the use of surgical plaster. Patients occasionally took too many pills containing mercury or too much mercury was rubbed into their skin, and these caused, mercurial poisoning and oral infection, in which case Blankard suggested rinsing the mouth. His description of the way mercury heals is also of great interest.

NEIL S.D.: The information analyst as a quality filter in the scientific communication process. Journal of Information Science, 1989,15,1, 3-12.*

Az információelemző szakember, mint a tudományos kommunikációs folyamat minőségi szűrője

Az információfelhasználás két fő problémája az információ mennyiségi növekedése és minőségének kérdése. A minőség is kettős természetű: jelenti az innovativitást, azaz az eredmények újszerűségét és jelenti validitását, azaz az eredmények érvényességét. Ez a dolgozat az érvényesség kérdéseivel foglalkozik és azzal, hogyan kell a validitást, mint a szűrés kritériumát alkalmazni. A cikk célja az volt, hogy egy információs munkakör, az információelemző szakember munkakörének meghatározását megadja és elképzeléseket vázoljon fel arra vonatkozóan, hogyan javíthatjuk azt a képességünket, hogy azonosítani és ellenőrizni tudjuk a jó minőségű tudományos szakirodalmat.

A szakirodalom mennyiségi növekedése és a minőség kérdése

Az irodalom mennyiségi növekedésének tanulmányozására alkották meg az információs szakemberek a bibliometria eszközszerét. A gyűjtemények minőségének biztosítására is vannak általános könyvtári alapelvek. Ugyanakkor viszont két kérdés merül fel. Az egyik annak a felelősségnek a kérdése, amelyet a könyvtáros társadalom mindig is érzett az információhordozókon rögzített ismeret, tudás tárolása és gyűjtése iránt, függetlenül annak minőségétől (hiszen a jövőbeli hasznosság kritériumai ma még ismeretlenek számunkra). Az emberiség kulturális örökségét persze lehetetlen megőrizni, mivel a tárolótér véges, másrészt az összes publikált dokumentum feltalálása igen nehéz. A másik kérdés a dokumentumfolyamból való válogatás kérdése: kritériumok felállítása és alkalmazása

*Tömörített fordítás A cikk referátuma megjelent a Tudományos és Műszaki Tájékoztatás c. folyóiratban. (1990,37,11,477-480)

A szakirodalom növekedésével kapcsolatban ismernünk kell a jelenleg létező és a jövőben várható dokumentumok számát, továbbá a növekedés trendjeit.

Tudnunk kell, hogyan alkossunk véleményt a minőségnek arról az összetevőjéről, amelyik segíti a felhasználót személyes programjának megvalósításában. Ez utóbbi különösen fontos, ha minden egyes felhasználót olyan személynek tekintünk, aki bizonyos mértékig felelős helyi, nemzeti vagy világméretű vállalkozások (legyenek azok bármilyen természetűek) sikeréért.

Ez a munka a minőség kérdését Goffman és Warren dolgozata (Goffman W., Warren K.S.: Scientific information and the principle of selectivity. Praeger, New York, 1980.) alapján közelíti meg, de megpróbál annak eredményein túllépni, aminek szükségességére Goffman és Warren utal is.

Minőségen az egyes tudományos cikkek belső minőségét fogjuk érteni, nem pedig az "új ismeretként" meghatározott minőségi cikkek számát.

A mennyiségi növekedés és az új eszmék száma közötti összefüggés vizsgálata azt mutatta, hogy az innovatív cikkek száma viszonylag állandó volt, míg a szakirodalom nem innovatív része exponenciálisan növekedett. Ahogy növekszik a minőség, lassul a mennyiségi növekedés egészen addig, míg lineárisra nem válik. A szakirodalomban az igazi újdonság rendkívül ritka. Mindezt a tudományos közleményekre jutó szabadalmak kis száma is mutatja.

Vannak ugyanakkor ellentmondó megfigyelések is: a gyakran publikáló szerzők a minőség javulásához is hathatósan hozzájárulnak. Végül is a mennyiség és a minőség (mint újdonság) közötti összefüggés vizsgálata nem hozott eléggé biztos eredményeket.

A minőség megállapításának kérdése

Goffman és Warren az információtudomány hagyományos, külső kritériumait vette alapul: kitüntetések, pozíció, az intézmény presztízsze, autoritás-listák, többes szerzőség, nyelv, idézettségi elemzések. Mindezek érvényességét biztosítandó - másokhoz hasonlóan - kiválasztott szakértők egyeztetett véleményére építettek.

A külső kritériumok alkalmazása azonban egy sor problémát vet fel. Először is, az ilyen vizsgálatok csak a folyóiratok igen szűk körét érintik, más dokumentumok pedig alig kerülnek be a mintába. Másodszor, nincs egyetértés abban a tekintetben, hogy a szakértői véleményezés valóban a minőséget méri-e. A tudósok közötti egyet nem értés ugyanis nemcsak természetes, hanem szükséges is.

Harmadszor, a kutatások kimutatták, hogy a magfolyóiratokban talált hivatkozások nem minden esetben voltak azonosak a minőségi cikkekkel.

Negyedszer, automatizált minőségi szűrőeszközök kifejlesztése olyan sok változó használatát igényli, hogy információkeresésre való felhasználásuk lehetetlen. Ezt bizonyítja az is, hogy a szakértők intuitív megítélése, vagy a "vezető tudósok" véleménye megegyezik a legtöbb bibliometriai vizsgálat eredményével. Mivel az intuíció ugyanolyan jól működik, mint néhány javasolt rendszer, a gyakorlati szakemberek érthető módon feleslegesnek és túl költségesnek találják ezeket az automatizált rendszereket.

Ötödször, a minőségi szűrést végző rendszerek nem fogják lehetővé tenni a minőségi irodalom 100%-os visszakeresését. Aligha találunk viszont olyan kutatót, vagy könyvtárost, aki nem 100%-os visszakeresésre törekedne; szándékaiban legalábbis.

Ezzel kapcsolatban a szűrőrendszerekre is érvényes, ami a magfolyóiratokra is igaz, nevezetesen, hogy ezeknek csak makroméretekben van értelme. A mikroszinten, azaz a tudóssal személyes kapcsolatban dolgozó könyvtáros arra törekszik, hogy semmi se hiányozzon felhasznál-

nálójának. "Kétharmados" informáltság (csak a "magfolyóiratok" információja) nem elégséges alap a tudományos munka végzéséhez. Ezért aztán a könyvtáros meg fogja venni a gyenge minőségű indexet, vagy bibliográfiát is, ha tudja, hogy azzal elérhető az az irodalom, amelyet más eszközök nem tárnak fel.

Mindazonáltal, mindez nem teszi kétségesé azt, hogy szükség van a minőségi szakirodalom azonosítására, annál is inkább, mert sok a haszontalan irodalom is.

Az elcsépelet, triviális közlemények ugyanis igen gyakoriak. Egyes vizsgálatok szerint a publikációk több, mint 40%-a duplikáció vagy trivialitás. A tudományos munka duplikációja olyan gyakori, hogy már megszokottá vált, így a vele kapcsolatos panaszok is egyre ritkábbak. Sokan aggódnak, hogy a haszontalan információ "eldugaszolja" az információkereső rendszerek "csatornáit". Van olyan is, aki - félig-meddig komolyan - olyan intézkedéseket javasolt, amelyek visszatartanak egyeseket a publikálástól. Ugyanakkor a tudományos információnak sokféle közönsége van; sokféle stílus és formátum szükséges a különböző felhasználói körökhöz való eljuttatásához. Még az is lehet, hogy a kutatóknak szükségük van egy kis triviális irodalomra folyóirataikban, hogy egy pillanatra kicsit lazíthassanak.

Mindenesetre a munka minőségének megítélésére a leginkább alkalmasnak tekinthető eszköz a szakértői véleményezés. Talán a több visszautasítás a számok csökkenéséhez vezetne, de ez néhány minőségi cikket is eliminálhatna, még akkor is, ha csak arról lenne szó, hogy a csökönyösen hangoztatott téveszmék másokat arra készítenének, hogy gondolkodzzanak el a dolog lényegéről. Esetleg, ha az egyetemek elállnának a "publikálj vagy tönkremégy" szemlélettől, amelyet gyakran kárhóztatnak a gyenge minőségű cikkek tömegének termeléséért, segíthetne a kommunikációs csatornák kitisztításában és a minőségi írássok számának növekedésében.

Minőség: vita a minőség jelentéséről

Ahogy már korábban szó volt róla, minőségen belső minőséget, azaz a munka tudományos érvényességét, validitását értjük.

A bibliometriában a minőség a fontos, befolyásos vagy innovatív munkák kérdése. Az érdeklődés középpontjában az egész ismerethalmaz és az új ismeretek közötti arány áll. Innen ered aztán a duplikáció és a trivialitás iránti érdeklődés.

Ami most minket érdekel, az az, hogy megragadjuk, méghozzá az érvényesség tükrében a rosszul elvégzett, szándékosan, vagy véletlenül meghamisított kutatások eredményéről tudósító, vagy az adatok által nem alátámasztott, idő előtt publikált cikkeket.

Kevésbé érdekes a duplikáció kérdése. Néha a duplikált kutatás céljai (és haszna) eltérőek az eredetitől, így az adott probléma teljesebb megértéséhez segít hozzá. Ha volna is rá bizonyíték, hogy a duplikáció rossz, elkerülni nem tudjuk.

A gyakorlatban az információs szakembernek, aki egy-egy kutatási téma releváns irodalmának felderítéséért felelős, képesnek kell lennie arra, hogy felismerje azokat a közleményeket, amelyek duplikálják, vagy anticipálják az adott kutatócsoport munkáját.

A validitáson alapuló minőség az adott feladat függvénye. Amikor az információs szakember a kutatókhoz visz valamilyen közleményt, az adott feladat függvényében felfedezhetik a kutatócsoport tagjai a módszerbeli hiányosságokat és minősíthetik a közleményben tükrözött kutatást. Az információ-visszakeresés szubjektivitásának dilemmája kettős: a relevanciáról alkotott ítéletünket befolyásolják az adott specifikus kutatási téma sajátosságai és a kutatásban résztvett személyek kognitív, érzelmi beállítottsága is.

A könyvtáros, mint minőségi szűrő

Elmúltak azok az idők, amikor azt hihettük, hogy a könyvtárak megvásárolhatnak "mindent", ami anyagilag megengedhető. A könyvtárosok az irodalom "tengeréből" a rendelkezésükre álló információforrások függvényében "merítenek". Ezek a források nem kimerítőek és nem is lehetnének azok.

A könyvtárosokat, vagy legalábbis a könyvtáros társadalmat sokan szűrő és válogató funkcióval ruházzák fel, abból a célból, hogy segítsenek a tudósoknak a felderítésben, sűrítésben és egyszerűsítésben. (Ami a később meghatározandó információelemző szakember feladatainak jellemzőit lényegében fedi.)

Ortega y Gasset egészen odáig ment, hogy megkérdezze, túl utópikus-e azt képzelni egy nem is olyan távoli jövőben, hogy a könyvtárosokat a társadalom megbízza a könyvek létrehozásának ellenőrzésével, annak érdekében, hogy el lehessen kerülni a fölösleges könyvek megjelenését az egyik oldalon, a másik oldalon védekezni lehessen a minden évszázadban meglevő életbevágó kérdések megkövetelte könyvek hiánya ellen. (Ortega y Gasset J.: *The mission of the librarian*. Hall, Boston, 1961. reprint)

A könyvtárosok, akik ismerik az információs igényeket, hiszen nap mint nap találkoznak velük, tudják, hogy az eszmék kifejezésének korlátozása az emberi felvilágosodás ellen hatna, de tudják azt is, hogy amit ma kiemelkedőnek tekintünk, nem feltétlenül lesz az holnap is.

Az információelemző szakember

Az eddigiekben a "könyvtáros" szót mintegy gyűjtőnévként használtuk. Mivel a tudományos kommunikációs folyamatban szűrő szerepet betöltő szakemberekről lesz a továbbiakban szó, meg kell különböztetnünk őket a dokumentáció más területén dolgozó kollégáiktól, akik a dokumentumgyűjteményekkel kapcsolatos más munkákat is végeznek, sőt sok esetben minden munkafolyamat az ő kezükben van.

Az elnevezésnek jól körülhatárolt munkakört kell megjelölnie, ugyanakkor elég szélesnek kell lennie ahhoz, hogy beleférjenek mindazok, akik elemzést, feltárást végeznek valaki más számára.

Ezért nevezzük információelemző szakembernek (information analyst). Nagyobb kutatóintézetekben elképzelhető, hogy egy munkatárs teljes munkaidőben információelemző legyen, aki különböző aktuális kutatási programokon dolgozik és ellátja a kutatócsoportokat a releváns szakirodalom alapján készített összefoglalókkal.

Nem kétséges, hogy ehhez megfelelő tárgyismeretre van szüksége az adott tudományterületen.

Javaslat

Nincs olyan szűrőrendszer, amely a minőségi cikkek kiválasztására szakértői véleményezést alkalmazva elnyerné a tudósok jóváhagyását. A kutatók megszállottan keresik azt a fontos cikket, amelyet egy ismeretlen, vagy kezdő szerző írt és egy teljesen ismeretlen folyóiratban jelent meg. Az információelemző szakember, akárcsak a könyvtáros, szintén megszállott ebben a tekintetben. Ilyen módon logikusan következik, hogy az információelemzőt olyan szakembernek tekinthetjük, akinek az ítélete nemcsak egy helyi kutatócsoport számára érvényes, hanem az adott tudományterületre általában is. A jelenlegi szakértői véleményezési rendszer ökológiájának felborítása veszélyes lenne és a publikációk mennyiségének csökkentését szolgáló módszerek alkalmazása paradox módon hathatna. Ugyanakkor az információelemző szakemberek az egész irodalommal dolgoznak, így ideális helyzetben vannak ahhoz, hogy ítéletet alkothassanak a minőségről.

Van aki vitatja, hogy a könyvtárosnak feladata volna a minőség megítélése, de ez inkább az általános könyvtárosra, nem pedig a tudományos kutatóintézet információelemző szakemberére vonatkozik.

Az egységes vizsgálati módszer kialakításához jó alapot szolgáltatnak Williamsonnak az egészségügyi ellátás számára kidolgozott szempontjai. (Williamson J.W.: Improving medical practice and he-

alth practice and health care: a bibliographic guide to information management in quality assurance and continuing education. Baling, Cambridge, MA, 1977. ld. Függelék)

Williamson megfigyelése az volt, hogy az egészségügy és a biomedicinális kutatás területén megjelenő publikációk esetében súlyos problémák merülnek fel a relevancia, a validitás és az elérhetőség területén. Az orvostudományi kutatási jelentések nem elhanyagolható része hibás, vagy nem alátámasztott következtetéseket tartalmazott.

A Williamson validitási tesztjeiben szereplő kritériumokat nem tudná jól használni egy gyakorló orvos, viszont az információelemző szakember eddig is használt eszközeit jól kiegészítik.

Következtetések

Az információelemző szakember kulcsfontosságú szerepet tölt be az információ szűrésének folyamatában, mivel képes azonosítani a módszertanilag érvényes és új ismereteket tartalmazó publikációkat.

Erre építve olyan ajánló bibliográfiákat is össze lehetne állítani, amelyekben csak az információelemző szakember, elismert értékelési normákra épülő véleménye alapján kiválasztott tételek szerepelnének. Hasonló módon lehetne összeállítani géppel olvasható indexeket, amelyekben megjelölnék a megbízhatónak és érvényesnek ítélt irodalmat.

Ennek a rendszernek egy kérdéses pontja lehet: befolyásolja-e az információelemző ítéletének általános voltát az a tény, hogy gondolatai egy szűk profilú kutatás körül forognak. A validitás megítélését ez nem befolyásolhatja, amíg a véleményezési kritériumokat szigorúan figyelembe veszik. Az innovativitás megítélése az elemző szakember szakmai ismereteitől függ.

A témák szűk profilját figyelembe véve, néhány éves tanulással és gyakorlattal elfogadható véleményt képesek alkotni ezek a szakemberek. Semmi esetre sem szabad azonban a publikáció típusáról és színvonaláról véleményt alkotniuk.

A kiválasztásban megnyilvánuló előítélet elkerülésének egyik módja az lenne, hogy az adatbázisok előállítói információelemző szakembereket alkalmaznak. Ebben az esetben azonban féltő, hogy hiányzik az a motiváció, amelyet annak a tudata ad, hogy az elemző döntései befolyásolják az adott kutatás kimenetelét. Éppen a kutatóhelyekkel való közvetlen kapcsolat hiánya volt az oka az 1970-es években, az Egyesült Államokban működött információelemző központok (Information Analysis Centers) sikertelenségének.

Ennél fogva elengedhetetlen, hogy a minőségi munkavégzés érdekében ezek az információelemző szakemberek is kapcsolatban legyenek a kutatókkal.

Függelék

A közlemény olvasása közben elvégezhető validitási tesztek

a) Melyek a cikk alapját képező adatok ill. információforrások?

- Az elsődleges források megbízhatóbbak, mint a másodlagosak.
- Az elsődleges kutatási jelentések jobban megítélhetők, mint a mások által közölt összefoglalók.

b) Megismételt kutatásról, vagy különálló közleményről van-e szó?

- Ha megismételt kutatásról van szó, miben egyezik a különböző kutatók véleménye?
- Ha különálló közleményről van szó, kezeljük óvatosan!

c) Kísérletes vizsgálatról tudósít-e a közlemény?

- Az adott egészségügyi probléma tartalmának specifikálása tartalmazza-e a vizsgálati személyek bevonásának illetve kizárásának kritériumait?

A homályos leírások gyanúsak!

- Alkalmaztak-e kontrollcsoportot? A kontroll hiánya kétségesé teszi a kísérletes kutatás eredményeit!
- Véletlenszerűen alkalmazták-e a kísérleti beavatkozást a kontrollalanyok között? Ha igen, hogyan történt a randomizálás? A véletlen számok táblázata elfogadhatóbb, mint a folyamatos mintavétel (pl. minden harmadik beteg), vagy a hét napjai szerinti kiválasztás (pl. minden szerdai beteg).
- Egyidejűleg vizsgálták-e a kísérleti alanyokat és a kontrollcsoportot? Óvakodjunk az időeltolással végzett kontrolltól!
- Kettős vak módszert alkalmaztak-e az eredmények értékelésekor? Ha az eredményeket meghatározó kísérletező kutató tudja, hogy a beteg a kontrollcsoportba tartozott, az óhatatlanul elfogultsághoz vezet.
- Elég magas volt-e a válaszarány ahhoz, hogy következtetéseket lehessen belőle levonni? Egyes szaktekintélyek szerint a 80% alatti válaszarány nem teszi lehetővé a helyes általánosítást.

d) Ha diagnózis-érvényesítő tanulmányról van szó:

- Mennyire érvényes az a kritérium, amelyhez a kísérleti eljárást viszonyítani akarják? Ha a kritérium ugyanolyan ellentmondásos, mint a kísérleti beavatkozás, az értékelés értelmetlen.
- Összevetették és rögzítették-e a hamis negatív (pl. elmulasztott diagnózis) illetve a hamis pozitív (pl. téves diagnózis) eredmények arányát?
Ha csak hamis negatív ráták szerepelnek hamis pozitívak nélkül, vagy fordítva, az félrevezető lehet, hiszen a kettő összefügg. Általában minél alacsonyabb az egyik, annál magasabb a másik.
- Megadták-e a hamis negatív és a hamis pozitív arányok kiszámításának módszerét?
Legalább három különböző módszer van erre. Mindhárom más

és más előfeltevésre épül, és mindhárom igen eltérő számszerű eredményt ad.

- Megadták-e az elfogadható hamis negatív és hamis pozitív arányok határainak gyakorlati standardját?
A cikknek tartalmaznia kell a határokat és az olyan gyakorlati szempontokat is, mint a költségek, az alkalmasság és a betegnek okozott kényelmetlenség.

e) Epidemiológiai vizsgálat esetén:

- Megfelelő-e a minta-populáció leírása?
A rövid és homályos leírások, amelyek nem jelölik meg, hogy milyen kritériumok alapján vontak be illetve zártak ki alanyokat a vizsgálatból, gyanúsak.
- Kitér-e a cikk a mintavételi módszer részleteire?
Leírja-e a szerző, hogy melyik véletlenszerű mintaválasztási módszert alkalmazta, illetve alkalmazott-e ilyet? Valószínűségi mintát alkalmazott-e, és ha igen, hogyan? Rétegzett volt-e a minta? Hogyan volt rétegezve? Folyamatos mintavételi eljárást alkalmazott-e?
- Alkalmaztak-e helyettesítési módszereket abban az esetben, ha az eredeti mintában szereplő alanyok némelyike nem volt elérhető?
Ezt az eljárást le kell írni, és kérdések vetődhetnek fel ennek kapcsán az eredmények validitását illetően.
- Elég magas volt-e a válaszok aránya az általánosításhoz?
Megismételjük: sokak szerint az érvényes általánosítás alsó határa a 80%-os válaszarány.

Kérdőíves felmérés esetében, előre tesztelték-e a kérdőív hatékonyságát és meghatározták-e a megbízhatóság - validitás együttthatókat?

A kérdőívek komplex mérőeszközök. Ha rosszul állítják őket össze, erőteljesen torzíthatják a vizsgálati eredményeket.

f) A kérdéses kutatási jelentések elegendő információt tartalmaztak-e a statisztikai értékeléshez? Mivel az olvasók többsége nem képes megítélni a statisztikai adatok érvényességét, a következők figyelembe vételét ajánlhatjuk:

- Megnevezték vagy leírták-e az alkalmazott statisztikai próbát?
- Említene-e az alkalmazott próbával kapcsolatos előfeltevéseket?
- Kiderül-e, hogy a szerző milyen statisztikai szignifikanciaszinttel dolgozott?

g) Ha szemléről, vagy bibliográfiáról van szó:

- Behatárolták-e a témát - értheti-e az olvasó, mit miért vettek fel, vagy hagytak ki?
- Kiderül-e, mire terjedt ki az információkeresés, milyen időszakot, forrásokat, milyen specifikus minta-értékű deskriptorokat vizsgáltak.

Az információkeresés merítési bázisát mindig le kell írni, csak így lehet érvényes az eredmények interpretációja.

Különösen igaz ez, amikor nagyon kevés irodalmi hivatkozást találtak. Nem sok értelme van annak az állításnak, hogy az irodalom áttekintése nem fedett fel hasonló közleményeket, ha valaki csak egy órát szentelt a keresésnek és csak egy-két könyvet nézett át.

- Adekvátan dokumentálta-e a szerző a vizsgált információforrásokat?

Az olvasónak minden irodalomnak utána kell tudnia nézni, ha erre igény mutatkozik. A hiányos, vagy gyenge minőségű dokumentáció gyanús.

- Hogyan szelektál a szerző az egyes tételek között a minőség alapján?

Sajnos a szerzők többségének hozzáállása nélkülözi a kritikát, így válogatás nélkül felsorolják a téma szerint odatartozó összes irodalmat.

(Koltay Tibor)

Konferencia!

1991. augusztus 26. és 28. között kerül megrendezésre Budapesten a "New Information Technology" elnevezésű nemzetközi konferencia.

Részletes információ a Neumann János Társaságnál.

Tel.:132-9349 v.112-9884 Izsák Andrea

MESSERLE, Judith: The changing education role of health sciences libraries.

Bulletin of the Medical Library Association, 1990,78,2,180-187.

Az orvostudományi könyvtárak változó szerepe a továbbképzésben

Az orvosi könyvtárak és a továbbképzés között szoros kapcsolat van, annak ellenére, hogy ezt a kapcsolatot nem gyakran veszik figyelembe.

A továbbképzést két párhuzamosan létező típusra, a formális és az informális képzésre oszthatjuk. A formális továbbképzést a hagyományos témák köré csoportosított hagyományos programok jellemzik, amelyek speciális hallgatóságnak szólnak. Az informális továbbképzés az a tanulási folyamat, melynek során a gyakorló orvos a mindennapi munkában jelentkező problémák megoldására törekszik. Az orvostudományi könyvtárak ma is jelentős szerepet játszanak mind a formális, mind az informális továbbképzésben. Lehetőség van ugyanakkor arra is, hogy a továbbképzés mindkét formájában még intenzívebben vegyenek részt akár magában a könyvtárban, akár a könyvtáron kívül, a könyvtári szolgáltatásokat a felhasználó munkahelyére eljuttatva.

A könyvtárak továbbképző tevékenységének fő területei: a források biztosítása, a tartalmi feltárás, az oktatásban és az információ-kezelésben nyújtott segítség.

Formális továbbképzés: a források biztosítása

A legtöbb orvostudományi könyvtár támogatja a saját intézményében folyó továbbképzést. Ez különböző formában történhet. A legáltalánosabb szint az, amikor a könyvtár egy előadó számára biztosítja a videó-lejátszót, a diavetítőt és a számítógépes eszközöket, azaz technikai segítséget ad. A kórházi és felsőoktatási intézmények könyvtárai ezzel párhuzamosan olyan szolgáltatást is nyújtanak, hogy a gyakorló orvosok kérésére kikeressék a számukra a megfelelő továbbképző tanfolyamokat, konferenciákat és audiovizuális programokat, felhasználva ehhez a szakfolyóiratokat, a továbbképző anyagok szinopszisait, valamint a helyben készített referenzs eszközöket. Ez a fajta szolgáltatás

elsősorban kisebb intézményekben fordul elő, ahol a helyi továbbképzések általános jellegűek. A vidéki orvosok ezért gyakrabban kényserülnek arra, hogy a speciális és korszerű információkat saját településükön kívül szerezzék be.

Az egészségügyben dolgozók számára gyakran a továbbképzési keretből szereznek be médiát, például különböző ismerethordozókon megvásárolható egyéni továbbképző programokat. Arizona államban például a különféle ismerethordozókon beszerzett programokat nemcsak az intézmény dolgozói számára biztosítják, hanem könyvtárközi kölcsönzés útján az egész államban hozzáférhetővé teszik.

A könyvtár együttműködése az intézmény továbbképzésért felelős osztályával növeli a könyvtár szervezeten belüli presztizsét, és javítja a továbbképző programok minőségét.

Több kisebb kórházban teljes egészében a könyvtárosok feladata a formális továbbképzés. Ehhez meg kellett ismerniük az új módszereket, így például az igények becslését, vagy a könyvtárban a különböző ismerethordozókon levő források tartalmi integrálását. Ezt a feladatot azok a könyvtárak vállalták, amelyek felismerték a helyi továbbképzések hiányosságait. Más esetekben ez a szerep a személyzet létszámának csökkentése vagy a közös továbbképzési és könyvtári orvosi bizottság működése miatt alakult ki.

A formális továbbképzések támogatása valószínűleg a közeljövőben is folytatódni fog. A könyvtárakban kifejlesztés alatt álló mikroszámitógépes laboratóriumok kiváló környezetet jelentenek az aktuális, számítógépes oktatási (CAI=computer-assisted instruction) szoftverek használatához. Ahogy az új interaktív programok egyre elérhetőbbé válnak, növekedni fog a könyvtárak szerepe az igényesebb tanulási környezet biztosításában.

A továbbképzéshez nyújtott segítség korábbi formáit újra kell gondolni. Online környezetben a helyi továbbképző programok naptárszerű felsorolása mindenki számára könnyen hozzáférhető. S mi több, ahogy a könyvtárak nagyobb intézményi szerephez jutnak a telekom-

munikációs környezetben, az országszerte sugárzott interaktív programok helyi központjaivá válhatnak.

A továbbképzés tartalmi feltáráson alapuló támogatása

A könyvtárosok által végzett referenz szolgáltatás vagy bibliográfiai keresés továbbképzést megalapozó funkcióját sokan vitatják. Az azonban egyértelmű, hogy az orvostudományi könyvtárak használói tudatában vannak annak, hogy amikor a könyvtárak kérésükre tartalmi szolgáltatást végeznek, vagy bibliográfiát készítenek, ezáltal a továbbképzés résztvevőivé válnak. A tartalmi szolgáltatás illeszkedik a gyakorlathoz kapcsolódó továbbképzési modellhez, amely olyan speciális problémákhoz nyújt útmutatást és ismereteket, amelyek a betegek vizsgálatakor jelentkeznek. A gyakorlathoz kapcsolódó továbbképzés koncepciója egyformán jól alkalmazható a kutatók, az ápolószemélyzet és más felhasználók esetében, akik olyan információkat keresnek, amelyek közvetlenül kapcsolódnak a kutatási projekthez vagy a konkrét beteghez.

Ebből a szempontból vizsgálva a referenz-szolgáltatásokat, amelyek az orvostudományi könyvtárak egyik legfontosabb tevékenységi körét jelentik, számos, az információs szolgáltatások köréből kifejlődött szolgáltatás kap jelentőséget, és egyúttal számos kérdés is felmerül. A referenz tevékenység - beleértve az online keresést is - hagyományosan a felhasználótól indul ki. Ha nincs feltett kérdés, az információszoolgáltató apparátus kihasználatlan marad. Azt is jól tudják azonban a referenz-könyvtárosok, hogy a felhasználó által megfogalmazott igény nem feltétlenül esik egybe a valóságos információs igényvel. Ez utóbbit gyakran a szakértelemmel elvégzett referenz-interjúk derítik ki. A felhasználó (a tanuló) kezdeményezi a referenz-tevékenységet (az oktatási folyamatot), és a referenz-könyvtáros a közvetítő (a tanár). Ő tolmácsolja az igényt és ő kapcsolja össze a felhasználót az információval. Ennek a hagyományos könyvtáros és felhasználó közötti oktatási folyamatnak a sikere számos tényezőtől függ. A felhasználónak jól kell meghatároznia igényét, és időt kell szánnia a könyvtárral való kapcsolat kialakítására. Olyan tapasztalt referenz-

könyvtárosra van szükség, aki képes szakmailag megalapozott interjúkat készíteni, és aki jól ismeri a megfelelő bibliográfiai eszközöket. A felhasználónak pedig válogatnia és szintetizálnia kell a sokféle forrás alapján.

A siker érdekében több tényezőre van tehát szükség, ezért nem meglepő, hogy számos alternatív modell is létrejött, mint például a CML (Clinical Medical Librarianship) program, a LATCH (Literature Attached to Chart) programok, az információs programcsomag (Information Project Packaging), az SDI szolgáltatás, vagy a folyamatos (jeladó) tájékoztatási programokhoz (current awareness programs). E modellek közül a szakirodalom viszonylag keveset foglalkozik a "megszűrt" (filtered) információkat tartalmazó csomagokkal. Ehhez a továbbképzési formához a könyvtárosok a hozzáférhető információk nagy tömegének vizsgálata alapján választják ki azt az anyagot, amely minőségileg és mennyiségileg is megfelel a felhasználói kérdésnek, és ezeket az információkat könnyen fogyasztható "csomagokban" találják. A folyamatos tájékoztatási programok arra tesznek kísérletet, hogy a releváns szakirodalom széles köréből válogatott és finomított áttekintést adjanak. A kérésre előállított, "megszűrt" információs csomagok csökkentik azt az időt, amelyet a felhasználónak az információ meghatározására és visszakeresésére kell fordítania, ugyanakkor az információs szakemberek felelőssége sokkal nagyobb az információ szelektálásában és feldolgozásában. A felsorolt példák mindegyikében legalább egy kritikus tényező vagy akadály (például az információs igények nem megfelelő közvetítése, az igény nem pontos meghatározása, a késedelmes válasz vagy a túl sok információ) kiküszöbölődik. A könyvtárosok előtt álló, a továbbképzésben betöltött szerepüket akadályozó korlátok megszüntetésével egy olyan rendszermodell fejlődik ki, amely segítheti a felhasználó információs igényének megfogalmazását, hatékony támogatást nyújt az igény pontosításához, és végül minőségileg megszűrt választ ad. Mindez megfelel a fejlesztés alatt álló integrált felsőoktatási információkezelő rendszerek (IAIMS = Integrated Academic Information Management System), valamint az orvostudományi informatikában meglévő rendszerek számos célkitűzésének. A könyvtárak jelentős haladást értek el az IAIMS területén. Kezdik

felismerni a tartalomhoz való, megfelelő időben és korszerű formában történő hozzáférés fontosságát, több lehetőséget biztosítva ezáltal a valódi tanuláshoz.

A szakértői- és a döntéselőkészítő rendszerek esetében a könyvtárosok megkezdték az új forrásokhoz való hozzáférés támogatását. Más esetekben a könyvtárosok mint katalizátorok vettek részt a rendszerek klinikai bevezetésében, vagy aktívan együttműködtek az informatikusokkal az eszközök fejlesztésében és az IAIMS rendszerekbe történő installálásukban.

A vizsgálatok és a szakirodalom is azt bizonyítja, hogy a gyakorló orvosok esetében a folyamatos olvasás jelenti a szakmai ismeretek megszerzésének elsődleges módszerét, és egyúttal ez a legfontosabb eszköze az új eredmények megismerésének is. Fontos továbbá, hogy sok gyakorló orvos szerint az új ismeret sokkal jobban megmarad, ha az egy konkrét beteghez vagy problémához kötődik. Törvényszerű, hogy ezek a tanulási tervek nem a könyvtárostól, hanem a felhasználótól indulnak ki, de a könyvtárosnak fontos szerep jut ebben a továbbképzési formában, amikor egyedi, felhasználóra orientált szolgáltatást nyújt.

A könyvtár szerepe a továbbképzésben: a felhasználóképzés

A könyvtárosok sokféle módszerrel oktatják a felhasználókat az információ kezelésére és visszakeresésére (például előadásokkal, tananyagok készítése vagy személyes tapasztalatátadás formájában).

Az orvostudományok területén a továbbképzés iránti igény következetesen és folyamatosan jelentkezik. Alapvető a tanulás készségének elsajátítása, és szükséges, hogy az orvosok megismerjék a számítógépek alkalmazását és használatát. Az orvostanhallgatóknak fel kell készülniük arra, hogy ameddig szakmájukat gyakorolják, mindig tanulniuk kell, és ennek a tanulásnak önvezéreltnek, aktívnak és függetlennek kell lennie. Az amerikai orvostudományi könyvtárosok komolyan veszik ezeket a kihívásokat, és fejlesztik oktatási tevékenységüket nemcsak a hallgatókért, de a gyakorló orvosokért is, akiknek talán nem

is volt lehetőségük a számítógépes ismeretek megszerzésére vagy arra, hogy alapvető információkezelési ismeretekre tegyenek szert.

A könyvtárak nemcsak a régóta létező bibliográfiai oktatási módszereket adaptálják az új technikákhoz, de az oktatásban arra is hangsúlyt helyeznek, hogy a felhasználók saját maguk is képesek legyenek az információk kezelésére. Még fontosabb, hogy a könyvtárosok gyorsan kulcsszerephez jutnak az önképzéshez szükséges új attitűdök és értékek kifejlesztésében.

A továbbképzés és az információkezelésben nyújtott segítség

A könyvtárosok tudják, hogy fő erősségük az információ-szervezés. Ez különösen felbecsülhetetlen jelentőségű a számítógép megjelenése óta, amely a lehetőségek széles körét kínálja az adatok tárolására, kezelésére és visszakeresésére. Valójában, a teljes szöveges keresés most már azt biztosítja, hogy a bibliográfiai adatokon túl az eredeti dokumentumban levő információk is visszakereshetők.

A számítógépes rendszerek használatához nagy szükség van a könyvtárosok tudására, ideértve a hierarchia ismeretét, a szabályozott szótár szükségességének igényét, a strukturálás fogalmát és az indexelés alapelveit. A technika és a speciális adatbázisok létrehozták a rendszerkészítők új generációja iránti igényt, és megteremtették számukra a színteret. Ez lehetőséget ad a könyvtárosoknak arra, hogy tőkét kövacsoljanak információkezelési ismereteikből, és hogy közreműködjenek az új eszközök és az információhoz való hozzáférés új módszereinek kifejlesztésében.

Az orvostudományi könyvtárak továbbképzésben játszott szerepének erősítése

A felhasználók úgy gondolják, hogy továbbképzésük szorosan kapcsolódik az orvostudományi könyvtárakhoz, annak ellenére, hogy a könyvtárosok magát a továbbképzést ritkán tekintik tevékenységük fontos részének. Az is nyilvánvaló, hogy a múltbeli, sőt a jelenlegi módszerek is szükségszerűen megváltoznak, összhangban a tanulás új

értelmével, az új információs technikákkal és információkezelési stratégiákkal, valamint az új ismeretek fejlődési ütemével.

Ha a könyvtárosok nagyobb szerepet akarnak vállalni a felhasználóképzésben, ismerniük kell a csoportos és egyéni felnőtt tanulással kapcsolatos fogalmakat és alkalmazniuk kell e tudásukat. A könyvtárosoknak a számítógépekkel kapcsolatban az alapismereteken túl többet kell tudniuk, hogy képesek legyenek meggyorsítani az ismeretszerzést.

Együttműködésre lesz szükség, hogy erősödjön az orvosi könyvtárosok szerepe a továbbképzésben. Az orvostudományok területén dolgozó informatikusok, számítógépes szakemberek és oktatók speciális ismeretekkel járulnak hozzá a továbbképzéshez. A könyvtárosok a szolgáltatások múltjának és az információ szervezésének és visszakeresésének ismeretét tudják nyújtani. Az együttműködés új módszerekkel segítheti a felhasználók egész életen át tartó tanulását.

(Kovács Katalin)

Hamarosan megjelenik az Orvosi Könyvtárosban 1981 és 1989 között megjelent cikkek bibliográfiája és az ezekre az évekre vonatkozó kumulált név- és tárgymutató.

Előkészületben e név- és tárgymutatónak az 1980-tól 1990-ig terjedő időszakra bővített MICRO-ISIS formátumú adatbázisa.

A Könyvtári és Informatikai Kamara megalakulásáról és eddigi tevékenységéről

A könyvtárak intézményi érdekeinek képviselője és védelme céljából 1990. május 3-án alakult meg a Könyvtári és Informatikai Kamara, a Magyar Kulturális Kamara önálló, szakmai tagjaként.

A Kamara, mint a szakmai intézményi önkormányzat szervezete: részt vesz a könyvtárakat érintő társadalompolitikai állásfoglalások, jogszabályok kialakításában, kezdeményezi ilyen döntések meghozatalát, szabályok kiadását, a nyilvánosság felhasználásával fellép minden olyan intézkedés ellen, amely sérti a könyvtárakban megtestesülő társadalmi érdeket, vagy az egyes könyvtárak konkrét érdekeit.

A kamarai munka a könyvtártípusonként szerveződött tagozatokban folyik:

1. Megyei könyvtári tagozat
2. Városi könyvtári tagozat
3. Tudományos és szakkönyvtári tagozat
4. Munkahelyi könyvtári tagozat

A Könyvtári és Informatikai Kamarának jelenleg már 116 tagja van, ebből 37 intézmény tartozik az 1990. október 4-én alakult Tudományos és szakkönyvtári tagozathoz.

A Kamarát a tagok által kétharmados többséggel választott elnök képviseli, vezetősége az elnökből és a tagozatok választott képviselőiből áll.

Mi is történt idáig a Kamarában, illetve a Tudományos és szakkönyvtári tagozatban?

Megvitattuk és javaslatot készítettünk a Magyar Könyvtárosok Egyesülete "Az időszzerű könyvtárügyi tennivalók" című anyagához. A

tagozati képviselőkkel közösen, a tagozatok által elkészített javaslatok és az előbb említett MKE anyag alapján összeállítottuk a magyar könyvtárügy legfontosabb stratégiai feladatait. Az így elkészült, és az MKE elnökségével megtárgyalt anyagot konszenzus alapján közös egyesületi és kamarai állásfoglalásként továbbítottuk a művelődési és közoktatási miniszterhez. Elkészült és a Magyar Kulturális Kamara alelnökéhez dr. Török Imréhez továbbításra került a könyvtárak költségvetésével kapcsolatos feljegyzés. Ebben azt kértük, hogy a Költészetvédelmi Intézmények Érdekvédelmi Tanácsának tárgyalásain fordításnak fokozott figyelmet azokra a költségvetésből gazdálkodó intézményekre, amelyek könyvtárokat tartanak fenn, különös tekintettel a nemzeti, országos és regionális feladatokat ellátó, illetve központi szolgáltatásokat végző könyvtárakra.

Ez eddig még csak a munka kezdete volt, az 1991. januárjában megtartandó közgyűlés határozza majd meg a további feladatokat. Hogy milyen feladatokra számíthatunk, azt jól tükrözi az alábbi, a közös egyesületi-kamarai állásfoglalás.

Zalainé Kovács Éva

Az Országos Orvostudományi Információs Intézet és Könyvtár Témafigyelő szolgálatának aktuális témajegyzéke

1. Hipofízis, hipotalamusz reguláció
2. Pajzsmirigy és mellékpajzsmirigy betegségei
3. Diabetes mellitus
4. Vérbérendőszervek megbetegedései
5. Nyelőső-, gyomor- és béltraktus betegségei
6. Máj- és epeutak betegségei
7. Vesebetegségek
8. Szívbetegségek
9. Érbetegségek
10. Hipertónia, hipotónia, ateroszklerózis
11. Autoimmun megbetegedések. Transzplantációs immunitás

-
12. Sokk. Reanimáció
 13. Endoszkópos, biopsziás és kontrasztfeltöltéses röntgenvizsgálat
 14. Új gyógyszerek, indikáció, adagolás
Gyógyszerártalmak
 15. Sugárdiagnosztika és terápia. Izotópok
 16. Neonatalógia. Pediátria
 17. Az ortopédia aktuális kérdései
 18. Fejlődési rendellenességek, kromoszóma aberráció
 19. Gyermekneurológia és pszichiátria
 20. Újabb terápiás és diagnosztikai eljárások
(gyermek- és felnőttkori)
 21. Aneszteziológia
 22. Egészségügyi szervezés; orvos és középkezdő továbbképzés
 23. Légzőszervek nem specifikus betegségei
 24. Reumatológia. Balneológia
 25. Informatika és adatfeldolgozás az orvostudományban
 26. Szülészeti-nőgyógyászati diagnosztika és terápia
 27. Az általános orvosi gyakorlat aktuális kérdései
 28. Geriátria és gerontológia
 29. Neuropszichiátria a felnőttkorban
 30. A zsíranslagcsere zavarai
 31. A gyógyszerügyi szervezés aktuális kérdései
 32. A serdülőkor diagnosztikai és terápiás kérdései
 33. Klinikai onkológia
 34. Gyakorlati fogászat és szájsebészet
 35. Ipari és mezőgazdasági üzemegészségügy
 36. Klinikai farmakológia
 37. Gyermeksebészet aktuális kérdései
 38. Hasi sebészet
 39. Civilizációs ártalmak
 40. Alkoholizmus rehabilitáció
 41. Alkoholizmus és farmakománia
 42. Alkoholizmus és hajléktalanság

SZERZŐI ÚTMUTATÓ

Közlésre gépelt, vagy számítógép nyomtatóján kiíratott szöveget fogadunk el. Ez utóbbi esetben kérjük, előzetesen keressék meg a szerkesztőséget.

A gépelt szöveget fehér A/4-es lapra, egyoldalas gépeléssel, kettes sortávolsággal, jól olvashatóan, egy oldalra 30 sort írva, soronként 60 leütéssel készítsék el.

Az esetleges kézzel beírt javítások legyenek egyértelműek.

Lehetőség szerint használják az összes hosszú ékezetet. Ha ezek nem találhatók az írógépen, kézzel jelöljék be azokat.

A kézirat első oldalára kerül a nagybetűs írással kiemelt, rövid cím.

Az útibeszámolókról, tanulmányutakról tudósító írások címében lehetőleg a tanulmányozott témát (témák egyikét) jelöljék meg, a tanulmányúti jellegre az alcímbe utaljanak.

A cím (alcím) alá kerül a szerző neve, a vezetéknev csupa nagybetűvel, a keresztnév nagy kezdőbetűvel írva.

A következő sorba kerül a szerző munkahelyének megnevezése, alatta a munkahely székhelyének megjelölésével.

A táblázatokat külön oldalra gépeljük, a szövegben ceruzával jelölve körülbelüli helyüket. A táblázatokat sorszámozzuk és elnevezésüket is kiírjuk: pl. "3. táblázat: A talált gyakorisági adatok".

Az ábrák elhelyezését ugyancsak ceruzával kell jelölni. Jellegüktől függően címmel is elláthatjuk őket.

Közölni csak kontrasztos, fekete-fehér illusztrációkat tudunk.

Ugyancsak ceruzával jelöljük a szövegben a kiemeléseket. Ezeket az aláhúzásokat a szerkesztőség messzemenően figyelembe veszi, de előfordulhatnak változtatások. Egyéb aláhúzásokat ne alkalmazzanak a szövegben!

A szöveg után következik az irodalomjegyzék: "Irodalom" felirat után. A felhasznált irodalmat a szerzők betűrendjében, vagy - ha a szövegben hivatkoztunk rájuk - a hivatkozások sorrendjében számozva soroljuk fel. A szövegben az irodalomra kerek zárójelbe tett számmal hivatkozzunk.

Háromnál nem több hivatkozás esetén lábjegyzetben adható meg az irodalom.

A szerzői és a címadatokon kívül könyvre való hivatkozás esetében a kiadó nevét, a megjelenés helyét és idejét, valamint az oldalszámot, folyóiratcikk esetében pedig a forrásfolyóirat megnevezését, a megjelenés évét, a folyóirat évfolyam-(kötet)számát, a füzetszámot és az oldalszámot (től-ig) kérjük megadni. A stílust illető kisebb javításokon kívül a szerkesztőség fenntartja magának a jogot tartalmi jellegű javításokra, a nagyobb javításokat azonban egyeztetjük a szerzőkkel.

A szerkesztőség gondoskodik a cikkek angol nyelvű összefoglalóinak elkészíttetéséről, de örömmel veszi, ha a cikkben tárgyalt problémát, módszereket, megállapításokat és következtetéseket tartalmazó, 30-90 soros magyar nyelvű összefoglalót küldenek. Ugyancsak szívesen elfogadjuk angolul jól tudó szerzőinktől a fordítást is, ez esetben célszerű beküldeni a magyar nyelvű változatot is.

A cikkekért fizetett honoráriumról a szerkesztőség ad tájékoztatást.

A kéziratához mellékelt levélben adják meg személyi számukat, beosztásukat és nyilatkozzanak arról, hogy az adott cikk először kerül-e közlésre. Másodlagos közlés esetén kérjük, előbb keressék meg a szerkesztőséget.

**Az Orvosi Könyvtáros 30.évfolyamának (1990.) kumulált név-
és tárgymutatója**

Névmutató

A cikkek szerzőinek neve után álló számok az oldalszám(ok)ra utalnak

ARATÓNÉ LUX Ágnes 155-156.

BALOGH Klarissza 303-304.

BELBENOIT-AVICH, Pierre-Marie 97-100.

BENDA Mária 71-79.

BENICZKY Gáborné 322-330.

BERECZ Katalin 14-17., 141-154., 188-200.

BONNET, Penelope 101-112.

BORSI József 231-232.

BORSY Tamás 222-230.

DRBÁLEK, Jiri 68-70.

ERDEINÉ TÖRŐCSIK Katalin 48-54.

FEKETE Tamás 48-54.

FORREST, Maureen 113-122.

FORRESTER, William H. 101-112.

FREISINGER Jenő 4-13.

GERC, Ana 27-216.

GYURICS Károlyné 311-314.

HAUSEN, Ursula 170-183.

HOFFMANN, Ulrich 18-30.

JONES, Richard M. 101-112.

KIS-PÁL Sándorné 123-132.

KOLTAY Tibor 133-140., 276-289.
KOZMA Zoltánné 217-221.
KRSMANOVIC, Milenko 207-216.
KUSNYERIKNÉ TÓTH Edit 262-275.
LANDE, Ragnhild 184-187.
LEFEBRE, Carol 113-122.
N.TAHIN, Emma 290-299.
PAVLENKO, Raisza 201-206.
PREPOK Ferencné 314-315.
Van PUTTE, N.W. 91-96.
RAJNAI Istvánné 316.
RÉDEI Ildikó 317-318.
RÁCZ István 300.
RÓZSÁNÉ VASAS Lívia 301-302.
SIMOVICOVA, Zuzana 62-67.
SOMOGYI Béláné 55-59.
SZABÓNÉ SZÁVAY Judit 308-310.
SZALAY Attiláné 319-320.
SZÁNTAI Lászlóné 305-307.
TEREBESSY Ákos 31-39.
VEINBERG, Mihail 201-206.
VIRÁGOS Zsoltné 40-47.
ZSIDAI József 245-261.

Tárgymutató

A tárgyszó (tárgyszavak) után álló számok az oldalszám(ok)ra utalnak.

Alközpont 123-132.

Állománygyarapítás 314-315.

Bibliográfiai munka 303-304.

Bibliográfia; Thaiföld; Fülöp-szigetek 243.

Bibliometria 163-165.

British Medical Association; Szakkönyvtár 101-112.

Cairns Library 113-122.

**CD-ROM 80., 207-216., 222-230., 233-238., 332-333.,
334-335.**

Csehszlovákia 62-67., 68-70.

Egészségügyi Világszervezet; Szakkönyvtár 170-183.

Egry Tamásné; Nekrológ 96.

Együttműködés -európai 40-47., 71-79.

Együttműködés -nemzeti 97-100., 188-200.

Együttműködés -nemzetközi 245-261.

Együttműködés -szakterületi 245-261.

Együttműködés -regionális 245-261.

Európai Közösség 40-47.

Életrajz; Vilmon Gyuláné 166.

Életrajz; Rózsáné Vasas Livia 167.

Fejlesztés 81-86.

Folyóirat-előfizetés 305-307.

Fölőspéldány-katalógus 97-100.

Franciaország 97-101.

Fülöp-szigetek 243.

Gazdaságosság -tájékoztatásban 14-17., 155-156.

Gépesítés 184-187.

Gépi irodalomkutatás 316.

Használói szokások 201-206.

Hollandia 91-96., 322-330.

Információigény 160-162.

Izrael 160-162.

Jantsits Gabriella 336.

Jugoszlávia 27-216.

Katalógusszerkesztés 4-13.

Kiadványok hozzáférhetősége 239-242.

Könyvtári hálózat -egyetemi 317-318.

Könyvtári rendszer; Csehszlovákia 62-67., 68-70.

Könyvtári rendszer; Magyarország 141-154.

Könyvtárközi kölcsönzés 123-132.

Könyvtörténet -magyar 290-299.

Medical Media Library 157-159.

Medline 27-216.

Nagy-Britannia 101-112., 113-122.

Nekrológ; Egry Tamásné 96.

Nekrológ; Wéninger Ernő 331.

Német Szövetségi Köztársaság 18-31.

Norvégia 184-187.

NSZK 1. Német Szövetségi Köztársaság

Olvasószolgálat 308-310.

Országos Orvostudományi Információs Intézet és Könyvtár
262-275.

Referálás 133-140.

Referáló szolgáltatások 262-275.

Reprogáfia 319-320.

RINGDOC 91-96.

Rózsáné Vasas Livia; Életrajz 167.

Semmelweis Orvostudományi Egyetem Központi Könyvtár

300-320.

Somogy megyei Arató Miklós Orvosi Könyvtár 217-221.

Svájc 157-159.

Számítógépesítés 55-59.

Szerzői útmutatók 276-289.

Szovjetunió 201-206.

Tanulmányút; Hollandia 322-330.

Tájékoztató 31-39.

Tájékoztató -gyógyszerészeti 91-96.

Tájékoztató XVI., Debrecen. 31-70.

Thaiföld 243.

Videotár 157-159.

Vilmon Gyuláné; Életrajz 166.

Wéninger Ernő; Nekrológ 331.

WHO 1. Egészségügyi Világszervezet

Zentralbibliothek der Medizin. 18-30.

Ara; 60.- pt